

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра іспанської та французької філології

Кваліфікаційна робота магістра на тему:

«СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ РЕЧЕНЬ З
СЮБЖОНКТИВОМ У ФРАНЦУЗЬКОМУ СУЧАСНОМУ
МЕДІЙНОМУ ДИСКУРСІ»

Допущено до захисту
«__» _____ року

Студентки групи Ммлфз03-21
факультету романської філології і
перекладу
освітньо-професійної програми
Сучасні лінгвістичні і перекладознавчі
студії та міжкультурна комунікація
(французька мова і друга іноземна мова)
за спеціальністю 035 Філологія
Негоди Катерини Андріївни

Завідувач кафедри
іспанської та французької
філології

Науковий керівник:
доктор філологічних наук, професор
Сидельникова Лариса Вікторівна
(науковий ступінь, вчене звання, ПІБ)

Залєснова О.В.
(підпис) (ПІБ)

Чотирибальна шкала _____
Кількість балів _____
Оцінка ЄКТС _____

MINISTÈRE DE L'ENSEIGNEMENT ET DE LA SCIENCE DE L'UKRAINE
UNIVERSITÉ NATIONALE LINGUISTIQUE DE KYIV
Département de philologie espagnole et française

MEMOIRE DE MASTER

**sur le sujet : « L'ORGANISATION STRUCTURELLE ET SÉMANTIQUE
DES PHRASES AVEC UN SUBJONCTIF DANS LE DISCOURS
MÉDIATIQUE FRANÇAIS »**

Admis à soutenir

« ____ » _____ 2022

Par l'étudiante du groupe Mmlfz 03-21
de la faculté de philologie romane et de traduction
du programme de formation professionnelle
Etudes linguistiques et traductologiques
contemporaines, communication interculturelle
(français et seconde langue étrangère)
spécialité 035 Philologie
Nehoda Kateryna

*Chef du département de
philologie espagnole et
française*

Directrice de recherche:
docteur ès sciences philologiques, professeur
Sydelynkova Larysa
(grade, titre universitaire, nom, prénom)

Zaliesnova O.V.
(signature) (nom, prénom)

Échelle nationale _____
Quantité de points _____
Note ECTS _____

АНОТАЦІЯ

Робота присвячена питанню спірного граматичного явища у французькій мові – субжонктиву. Мета дослідження полягає у з'ясуванні структурно-семантичної організації речень з субжонктивом у французькому сучасному медійному дискурсі. Для досягнення цієї мети в роботі здійснюється комплексне дослідження. Так, перший розділ присвячено теоретичному аспекту умовного способу (*subjonctif*), де описується категорія умови в лінгвопрагматичному контексті; з'ясовується взаємовідношення категорій умовність і фантастика та наводяться маркери ірреальності у французькій мові. Другий розділ присвячено особливостям вираження субжонктиву у французькій мові. А третій розділ – дослідженню сучасного французького медіадискурсу щодо функціонування в ньому субжонктиву.

Ключові слова: *субжонктив, subjonctif, категорія умови, маркери ірреальності, subjonctif présent, subjonctif passé, subjonctif imparfait*

ПЛАН

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. УМОВНИЙ СПОСІБ (SUBJONCTIF): ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ	10
1.1. Категорія умови в лінгвопрагматичному контексті.....	10
1.2. Умовність і фантастика – взаємовідношення категорій	12
1.3. Маркери ірреальності у французькій мові.....	17
Висновки до Розділу 1	30
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ВИРАЖЕННЯ СЮБЖОНКТИВУ У ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВІ.....	31
2.1. Особливості семантичного аспекту Subjonctif у французькій мові.....	31
2.2. Часові форми французького субжонктиву.....	37
2.2.1. Субжонктив теперішнього часу (Subjonctif présent).....	37
2.2.2. Субжонктив минулого часу (Subjonctif passé)	42
2.2.3. Субжонктив незакінченого минулого часу (Subjonctif imparfait) ...	44
2.3. Синтаксичне вираження субжонктиву.....	47
2.4. Використання субжонктиву в питальній формі	50
Висновки до Розділу 2	55
РОЗДІЛ 3. ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ РЕЧЕНЬ ІЗ СЮБЖОНКТИВОМ У СУЧАСНОМУ ФРАНЦУЗЬКОМУ МЕДІАДИСКУРСІ.....	56
3.1. Семантичні особливості функціонування субжонктиву у франкомовному ЗМІ	56
3.2. Структурна організація речень із субжонктивом у французьких ЗМІ .	59
3.3 Функціональна дистрибуція subjontif/non-subjontif у французькому медіадискурсі.....	67
Висновки до Розділу 3	72
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	73
БІБЛІОГРАФІЯ	76
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	82
ДОДАТКИ	83

ВСТУП

Робота присвячена питанню граматичного явища у французькій мові – субжонктиву. Як відомо, мова преси – це віддзеркалення сьогодення, оскільки в ній присутні задокументовані реальні діалоги. І як показують чисельні пости звичайних читачів французької преси, вони переймаються долею видозмінення французької мови. Так, ще в 2015 році в статті «Le Monde à l'envers, ou les déboires du subjonctif présent», читачка, під псевдонімом Anne» намагається знайти відповідь на ефемерне питання – «чому автори сучасних статей не вживають субжонктиву» [56]. На наш погляд, її висновки надто поверхневі, оскільки вона перекладає відповідь за «граматичні помилки» на плечі редакторів, в той час як ми вважаємо відсутність субжонктиву не «випадковою помилкою», а навмисний вибір індикативу, адже не може так статися, що усі одночасно журналісти разом перестали вживати субжонктив та в більшості випадків вдаються до індикативу. Це загальне явище, яке поширено серед франкомовного населення.

Проблеми щодо невірних граматичних конструкцій та часткове ігнорування субжонктиву на шпальтах французьких газет на думку певних користувачів пов'язано зі зменшенням, а в певних випадках з повною відсутністю коректорів. Так, серед великих французьких видавництв лише один коректор тепер перевіряє тексти замість двох раніше, інформація, яка доповнює погані новини щодо закриття школи коректорів Formacom, про що Жан-П'єр Коліньон повідомляє в останньому номері журналу «DLF» (Défense de la langue française). Очевидно, редактор(и) «Le Monde» не працюють над випуском вихідного дня.

Видання «Challenge^s» є наглядним доказом усіх пропусків субжонктиву в статтях преси; не кажучи про вирази на кшталт «*il faut que je voir* (sic)» [C], які є радше справою орфографічної помилки, ніж неправильного відмінювання (хоча можна задатися питанням, чи може автор таких формул визначити, в якому способі він пише...), але тисяча й одна помилка (відкрийте

будь-яку статтю «Challenges»...), які полягають у заміні субжонктив на індикатив, як-от «*je ne pense pas qu'il faut (sic) faire ci ou ça...*» [С]. Однак тут справді йдеться про субжонктив теперішнього часу, а не про «*alaissez*» та інші складні звороти, які, ймовірно, ігноруються більшістю авторів.

У будь-якому випадку, більшість так званих «найвищих» видань для широкого загалу використовують французьку мову так само, як і початківець, який ще не оволодів французькою мовою. Випадковий приклад із «Challenges»: «*Les études accréditent l'idée selon laquelle la diminution des taux d'imposition augmente (sic) le PIB*» [С]. Тут немає жодної монументальної помилки, але «*augmenterait*», умовний спосіб, було б набагато елегантнішим і доцільнішим, оскільки ми говоримо про ідею, а отже, нічого певного. Навіщо систематично обмежувати себе індикативом, можливо журналістам стільки наговорили, що після «*après que*» некоректно вживати субжонктив (що цілком вірно і логічно, адже факт, що стався «*після*», доведений, а тому підпадає під індикатив), що вони бояться цього способу і вважають за краще повністю від нього відмовитися.

Але проблема заміни субжонктиву індикативом не завжди полягає виключно в пристрасі журналістів до індикативу в теперішньому та майбутньому, на що вказують цитати в непрякій мові: «*M. Truc a déclaré qu'il n'augmentera (sic) pas les impôts*», або «*je vous ai dit que j'aime les entreprises*», замість, відповідно, «*augmenterait*» і «*aimais*».

Аналіз сучасної критичної літератури показав певні прогалини в питанні дослідженні субжонктиву. Більшість праць розглядають субжонктив або надто поверхнево, або лише одну його граматичну особливість. Так, наприклад, Н. Атаманенко з'ясовує особливості вживання дієслівних часів у розмовній французькій мові Алжиру. За її спостереженнями, на сьогодні у Франції через невживання, якого зазнала форма способу *subjonctif imparfait*, у розмовній мові можна зустріти лише форму *subjonctif présent* та *conditionnel*. У розмовній французькій мові Алжиру форми способів *conditionnel* та

subjonctif зникають, поступаючись місцем часам дійсного способу (présent, futuresimple, imparfait) [2, с. 106-112].

І. Кіркоська описує зони перетину та розбіжності окремих поняттєвих значень категорії футуральності в сучасній французькій мові. Вона кваліфікує Subjonctif як спосіб, що представляє дію як імовірну та неповністю актуалізовану. Цей спосіб завжди спрямований в майбутнє, що є природним, адже майбутнє – це зона уявної відсутньої дійсності, що може мати лише той чи той ступінь достовірності. Subjonctif передає змогу на думку мовця, що залежить від його почуттів, обставин, побажань. Отже, можна сказати, що Subjonctif – це ставлення мовця [12, с. 66-69].

М. Нагорна розглядає мовленнєву реалізацію субжонктива в теперішньому часі в дієслівній системі сучасної французької мови [20, с. 220-225]; І. Лаухіна та О. Побережник вивчають застосування Présent du Subjonctif в системі дієслова сучасної французької мови [15, с. 41-46].

О. Клименко називає французький аномальний Subjonctif механічною помилкою щодо норми. На її думку реальна вживаність Subjonctif після сполучника *après que* не є провісником лінгвокультурно вмотивованого майбутнього зрушення норми, зумовленого якоюсь нагальною потребою лінгвокультурного чи комунікативного планів. Тут у жодному разі не йдеться про вдосконалення мови через демократизацію норми. Це явище виводить із рівноваги систему французьких дієслівних способів Indicatif / Subjonctif. Проте відповідне правило відображає реальні мовні й ментальні протиставлення, воно не є штучним. Лінгвістична характеристика – чітка окресленість сфер застосування дійсного й умовного способів – настільки вагома (вона зачіпає тезаурус – склад ментальності французів), що її не може перебороти інтерферентний вплив антонімічного сполучника *avant que* та інші приховані інтерферентні впливи [13, с. 181-187].

Я. Баранцев аналізує актуальний стан використання imparfait du subjonctif у французькій мові. Як результат, він вказує не тільки на звуження ролі imparfait du subjonctif у мовленні, але і на семантико-прагматичну

конкретизацію цієї форми через еволюцію, зумовлену позамовними та внутрішньомовними чинниками [4].

Отже, попри високий інтерес до такого граматичного явища, як сюбжонктив, не існує наукової роботи, яка б розглядала комплексно і структурну і семантичну організація речень з сюбжонктивом у французькому сучасному медійному дискурсі, що зумовило актуальність нашого дослідження.

За **мету** ми ставимо встановити структурно-семантичну організацію речень з сюбжонктивом у французькому сучасному медійному дискурсі.

Для здійснення поставленої мети, ми окреслили наступні завдання:

- розглянути теоретичний аспект вираження сюбжонктиву у французькій мові;
- проаналізувати семантику сюбжонктиву у франкомовному ЗМІ;
- з'ясувати організацію речень із сюбжонктивом у французьких ЗМІ;
- розібрати функціональну дистрибуцію *subjonctif/non-subjonctif* у французькому медіадискурсі;
- систематизувати результати аналізу та надати детальних опис.

Об'єктом дослідження є сюбжонктив як граматичне явище в сучасній французькій мові.

Предметом дослідження є структурні та семантичні особливості речень з сюбжонктивом у французькому сучасному медійному дискурсі.

Матеріалом дослідження вступають фрагменти текстів, які містять сюбжонктив, зі статей французьких видань, таких як *Challenge*^s, *Le Figaro*, *Libération*, *Le Monde* з 2015 по 2022 роки. Кількість опрацьованих фрагментів становить 100 одиниць.

При аналізі мовного матеріалу використовувалися такі **методи**:

- метод дескриптивного аналізу – для оброблення критичної літератури;

- методів дистрибутивного аналізу для встановлення прикладів з сюбжонктивом;
- метод лінгвістичного аналізу для систематизації та опису результатів дослідження.

Наукова новизна роботи полягає в спробі визначення на матеріалі французького медіакорпусу текстів кількісного та якісного зсуву щодо традиційно зафіксованих значень та функцій сюбжонктиву.

Теоретичне значення роботи полягає в тому, що результати корпусного дослідження використовуються, з одного боку, в межах опису особливостей медіадискурсу, а з іншого, з метою формування та уточнення загальних описів значень та функцій граматичних форм і категорій: виявляються нові тенденції у мові, підтверджуються або ставляться під сумнів існуючі гіпотези.

Практична цінність роботи полягає в тому, що її результати можуть бути використані в розділах про дієслівну семантику в описах граматичних особливостей французької мови, а також при читанні курсів та спецкурсів з теоретичної граматики французької мови та на практичних заняттях.

Апробація роботи. Основні положення і результати магістерської роботи були виголошені у доповіді на звітній науково-практичній конференції студентів за 2022 рік.

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, 3 розділів з висновками до кожного з них, загальних висновків, список використаних джерел та ілюстративної літератури.

Перший розділ присвячено теоретичним засадам дослідження сюбжонктиву, де розглядаються такі питання як: категорія умови в лінгвопрагматичному контексті; умовність і фантастика – взаємовідношення категорій та маркери ірреальності у французькій мові.

Другий розділ присвячено теоретичним засадам особливостям вираження сюбжонктиву у французькій мові, де розглядаються такі питання як: особливості семантичного аспекту Subjonctif у французькій мові; часові

форми французького суб'єктиву; синтаксичне вираження суб'єктиву та використання суб'єктиву в питальній формі.

Третій розділ присвячено практичному дослідженню сучасного французького медіадискурсу щодо функціонування в ньому суб'єктиву, де розглядаються такі питання як: функціонування суб'єктиву у франкомовному ЗМІ; суб'єктив в питальних реченнях в газеті «Le Monde» та функціональна дистрибуція *subjonctif/non-subjonctif* у французькому медіадискурсу.

РОЗДІЛ 1. УМОВНИЙ СПОСІБ (SUBJONCTIF): ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

1.1. Категорія умови в лінгвопрагматичному контексті

Об'єктом дослідження виступають складнопідрядні речення з гіпотетичним підрядним, під якими нами розуміються складнопідрядні речення (надалі СПР) з умовним підрядним, введеним сполучником *si*, що відрізняються низкою параметрів від СПР з підрядними умовами з іншими умовними сполучниками [19, с. 4].

У спеціальних франко- та іспаномовних дослідженнях розповідні СПР з гіпотетичним підрядним традиційно подаються у вигляді формули *Si p, q/ Q, si p*, де *si p* – зумовлює додаткове речення або *протазис*, а *q* – обумовлене головне речення або *аподозис*. Виходячи з етимології, «протазисом» називають препозитивне підрядне, а «аподозисом» – постпозитивне головне речення у складі СПР [18, с. 35, 240]. Проте, на матеріалі умовних СПР дані грецькі терміни розширили своє значення: у сучасних роботах з проблем умовності [33; 19, с. 13; 72, с. 290, с. 304; 52, с. 215-227; 41, с. 78-98; 70; 62, с. 3647-3730] цими термінами традиційно позначаються гіпотетичне підрядне та головне речення відповідно, незалежно від взаємної позиції останніх в умовному СПР із сполучником *si*. Це, з погляду, пояснюється лише тим, що у цьому типі СПР що міститься в підрядному умови завжди логічно передуює наслідок у головному реченні.

Відповідно до Є. Ліанозової, «уявлення про мотиви поведінки комунікантів становить одну з найважливіших комунікативно-прагматичних умов акту мовної комунікації» [16, с. 3]. При цьому «функціонування колективного когнітивного простору у мовній комунікації та метакомунікації забезпечує прояв та розвиток багатьох лінгвістичних феноменів» [9, с. 14]. Дійсно, як зазначає Л. Гуревич, «залежно від ситуації спілкування, що включає в себе і власне комунікантів, і їх інтерперсональні відносини, і

ситуацію спілкування, і багато іншого, що в сукупності тут і далі ми називатимемо «індивідуальним когнітивним простором» (далі – ІКП), тому самому контексту може відповідати кілька різних інтерпретацій» [10, с. 60].

В прагматичному плані всі СПР з гіпотетичним підрядним діляться лінгвістами на прямі та непрямі мовні акти, залежно від того, як у них виражається умова [19, с. 29; 51; 28, с. 485-502; 70, с. 37-41; 61, с. 119-147; 62, с. 3683-3687].

Прямоумовними є такі складні висловлювання з сполучником *si*, в яких ситуація в головному реченні безпосередньо обумовлюється ситуацією в гіпотетичному підрядному. Наприклад:

Si l'enfant se penche encore plus à la fenêtre, il va tomber.

Si hubieras estudiado mucho, habrías sacado buenas notas.

Si tu es riche, je suis Rockefeller.

Si la Tour Eiffel es el símbolo de París, la Sagrada Familia es el de Barcelona.

Огляд спеціальних робіт, що ґрунтуються на прагматичному підході, показав, що прагматичний аналіз прямоумовних СПР з гіпотетичним підрядним зводиться більшістю лінгвістів, зокрема, Р. Шаршенова [34] та Л. Перкас [23], до розподілу цих складних конструкцій за типами мовних актів, виділених Дж. Остіном [38] та Дж. Серлем [68; 69] на матеріалі найпростіших речень. У роботі Є. Єрофєєвої, присвяченій дослідженню мовних актів зі значенням попередження небажаної дії у французькій мові (мовні акти загрози та попередження), розповідні СПР з умовним *si*-підрядним визначаються як «найчастіший спосіб реалізації менасивної семантики» [11, с. 7].

Під опосередкованими СПР із сполучником *si* у прагматиці розуміються такі висловлювання, в яких умова, яка міститься в гіпотетичному підрядному ніяк, здавалося б на перший погляд, не пов'язана із ситуацією в основному. В першу чергу, це «остіновські» приклади типу *There are some biscuits on the sideboard if you want them* [38, с. 196-199] (1), а також СПР з гіпотетичним підрядним, що представляє собою форму пом'якшення висловлювання (2). Наприклад:

(1) *Si tu as soif, il y a de la bière dans le frigo.*

(2) *Si je ne me trompe, le dossier est sur le bureau.*

Неможливість для таких висловлювань всіх трьох основних трансформацій, що вказують на наявність логіко-семантичного імплікативного зв'язку між компонентами p і q , дозволяє лінгвістам зробити висновок про те, що імплікація в опосередкованих СПР з гіпотетичним підрядним неможлива, і навіть поставити під сумнів складнопідрядну природу синтаксичної структури подібних конструкцій [44, с. 189; 62, с. 3684]. Незалежно від того, відчуває співрозмовник спрагу чи ні, пиво однаково перебуває у холодильнику; знаходження папки на столі не залежить від стану пам'яті мовця.

Однак, якщо розглядати опосередковані СПР з гіпотетичним підрядним як формули типу *Dans toutes les situations où p, on a q* [43], як СПР з пропущеним імперативним мета-реченням типу «..., то знай/те, що ...» або «..., то май/те на увазі, що...» [31, с. 19] або як конструкції з *verbum dicendi*: *Si tu as soif [alors je te dis:] «il y a de la bière dans le frigo». / = Si tu n 'as pas soif, inutile que je te dise: «il y a de la bière dans le frigo»* [66, с. 240], то умовно-наслідковий зв'язок легко відновлюється.

Досить високим ступенем синтаксичної та семантичної незалежності гіпотетичного підрядного в опосередкованих СПР пояснюється, на думку багатьох лінгвістів [55, с. 158-159; 54, с. 96; 62, с. 3684], незалежне від змін тимчасового плану аподозису вживання часів присудка протазі в цьому типі умовних висловлювань (*Elle {a/ a eu/ aura} le goût délicat, si je peux le dire*), а також відсутність модально-часових кореляцій між гіпотетичним підрядним та головним реченням.

1.2. Умовність і фантастика – взаємовідношення категорій

Мистецтво умовне і таке розуміння мистецтва представлено вже в

першій науковій поетиці – поетиці Аристотеля, створеної понад двадцять три сторіччя тому: «...завдання поета говорити не про те, що дійсно сталося, але про те, що могло б статися, отже про можливе за ймовірністю або за необхідністю» [1, с. 67]. Це умова буття та аксіома естетичної оцінки витвору мистецтва. Про це вже не сперечаються. У дискусіях 60-х років було визначено різні аспекти значення категорії «умовність» у мистецтві: гносеологічні, естетичні, художні [30] відзначено багатозначність цієї категорії мистецтва, запропоновано типологію умовних форм: «умовна» та «безумовна» [5, с. 189-199], «первинна» та «вторинна» [17, с. 219].

Умовність у мистецтві – своєрідний «договір» між автором та глядачем, слухачем, читачем. Від одного він вимагає виконання «обумовлених» законів мистецтва, від інших їх розуміння. Умовність – універсальна категорія мистецтва, її прояв у художній творчості має загальний характер. Є умова мистецтва, про яку так точно писали Аристотель, Фейєрбах тощо. Існує умова виду мистецтва: створення твору обумовлено засобами матеріального втілення художнього образу. Кожен вид мистецтва має свої закони: одні – для графіки, живопису та скульптури, інші – для музики, треті – для театру, четверті – для кіно. У свою чергу, створення літературного твору обумовлено законами мови та її естетичними можливостями, поділом художньої мови на вірші та прозу, законами роду та жанру літератури. Це є загальноприйняті закони мистецтва. Те, що існує незалежно від волі художника, так звана «первинна», «безумовна» умова, яка викликає суперечки. Сперечаються з приводу інших форм умовності у мистецтві: у літературі – з приводу умовності розповіді, сюжету, композиції, це «вторинна» або «умовна» умова. Вона повністю перебуває у компетенції автора. Вона обов'язкова, але нерідко необхідна автору. Тут умова проявляється у структурі художнього світу твору, роблячи його найчастіше «неправдоподібним», «фантастичним». Виникає своєрідна заміна «умовності» іншою категорією – «фантастика». Їхня термінологічна синонімія широко

представлена в науковій літературі: фантастика часто розглядається як вид умовності.

Слід розрізняти значення цих понять, що не завжди збігаються: крім зони збігу семантичних полів термінів «умовність» і «фантастика» (фантастична умовність, умовна фантастика) є і зони розбіжності їх значень (існують і нефантастична умовність, і неумовна фантастика). Необхідно визначити значення цих понять.

Фантастика – прояв умовної природи мистецтва, його специфічна художня якість. Історично умовність і фантастика як категорії мистецтва виникли одночасно. Це перехід естетичної свідомості давніх людей від міфологічного до художнього мислення. Міфологічне мислення виходить із тотожності свідомості та дійсності. Класичний зразок міфологічного мислення зачин Євангелії від Іоанна: «На початку було Слово, і Слово було в Бога, і Слово було Бог». Бажання Фауста в Гете інакше витлумачити і передати цей вираз німецькою мовою наштовхується на непереборну перешкоду чужої архаїчної свідомості: «Адже я так високо не ставлю слово, щоб думати, що воно всьому основа» [8, с. 47]. Його спроби визначити основу буття іншим словом у безуспішні: підстановки Фауста на місце «Слова» думки, сили, справи лише відтіняють перевагу міфологічної свідомості, котрій слово і було думкою, силою, справою – такою ж реальністю, як і предметний світ. У міфологічній свідомості у відсутності значення різницю між «сказано» і «зроблено»: сказати слово чи подумати щось – зробити вчинок, змінити ім'я – переродитися, стати іншою людиною тощо. Усвідомлення відносного характеру мислення людини викликало кризу міфології. Міф втратив колишню авторитетність і безумовність, але став переказом, поетичною вигадкою, мистецтвом.

Витоки фантастики лежать у міфі, але сам міф ще не є фантастикою. В межах міфологічного мислення не стояла проблема співвідношення свідомості та дійсності – не існувало й такої категорії, як фантастика. Для того, щоб міф був усвідомлений як фантастика, потрібно, щоб безумовний зміст міфу став

умовним змістом витвору мистецтва. Саме в такому умовному значенні міф став категорією поетики вже в античному мистецтві [24, с 58-52]. Особливо яскраво ця концепція міфу виражена у поетиці Аристотеля, який переосмислив античну традицію вживання категорії «міф» у філософії. Новий підхід Аристотеля – художнє сприйняття і оцінка міфу: і міф, і поезія стали творчістю за законами мімесису, міф став категорією поетики – «наслідуванням дії», «поєднанням фактів» [1, с. 57]. Міфологічні образи почали сприйматися як породження фантазії людини, як умовні образи поетичних переказів.

Критерій фантастичного – об'єктивна дійсність, яка дозволяє визначити належність цього явища до або реального світу, або фантазії людини. У строгому сенсі фантастичне неможливо в об'єктивному світі, але цілком припустимо мистецтво. На відміну від умовності, фантастика перестала бути універсальною категорією мистецтва – це її факультативна ознака. Фантастики немає у тих видах мистецтва, у яких неможливі «життєподібні» форми, зазвичай ці види мистецтва створюють свої умовні художні форми, не адекватні дійсності. Так, фантастики немає в архітектурі, в деяких видах прикладного мистецтва тощо.

Не є фантастикою умовність виду мистецтва (розповідаючи про життя людей, в опері, наприклад, співають, у балеті танцюють, у літературі нерідко говорять віршами), умовність роду літератури (наприклад, драми у сценічному втіленні: конструкція та художнє оформлення сцени, акторська гра, «репліки убік», які повинен почути глядач і на гальорці, але «не чує» герой, що стоїть поруч тощо).

Ми не дивуємось і не сприймаємо як фантастичне те, що помічена автором рушниця, як правило, стріляє – не на приклад частіше, ніж у житті; що герой стріляє і завжди залежно від жанру твору або потрапляє в ціль, або б'є повз ціль; що сни героя майже завжди «віщі» – вони мають звичай здійснюються. Не фантастичні умовності композиції та сюжету в

класицистичній драмі (наприклад, «три єдності», які нерідко порушували «правдоподібність» сценічної події).

Найбільш поширений тип фантастичного – умовна фантастика, або фантастична умовність. Вона існує як зрозуміле читачеві та необхідне автору порушення законів об'єктивного світу в сюжеті твору.

Поряд із умовною здавна існує і *неумовна фантастика*, або, за термінологією Ю. Манна, «завуальована» [17, с. 59-132]. Відомі різні способи «зняття» умовності фантастики – найчастіше це психологічне мотивування фантастичного. Неумовна фантастика лежить у межах можливого: людині може наснитися що завгодно; все, що завгодно, може показатися божевільному; мало про що може базікати брехня; яких тільки байок не плете чутка. Допущена в такій якості художній світ твору, вона не перестає бути фантастикою, зберігаючи її художнє значення та естетичну якість. «Зняття» умовності за рахунок психологічного мотивування того, що відбувається, виключає фантастику з фабули, зберігаючи її художній сенс у сюжеті твору [28, с. 130-136].

Не всі сни – фантастика. Багато снів лежать у межах реально ймовірного, у яких немає нічого неможливого. І нефантастичні, і фантастичні сни є своєрідними «рудиментами» міфологічної свідомості у художній творчості. Будь-яка безглуздість переживається уві сні дійсно, сновидець, навіть знаючи, що бачить сон, вірить у реальність того, що відбувається. Цими естетичними можливостями «сновидінь» охоче користувалися і користуються письменники, які вводять у свої твори фантастичні сни.

Незаперечну фантастику слід відрізнити від «уявної фантастики», в якій фантастичне пояснювалося «обманом почуттів» чи витівками героїв – давалося побутове роз'яснення фантастичним «жахам».

Витоки фантастичного у фольклорі та літературі лежать в міфології, але нерідко й саму міфологію розглядають як фантастику. Це не випадково. Деякі явища суспільної свідомості (наприклад, тексти філософсько-релігійного, містичного чи наукового змісту, що мають естетичне значення) здатні до

«подвійного існування» – умовного (художнього) та безумовного (поза мистецтвом).

Походження конкретних форм фантастики може пояснюватися не лише художньою необхідністю, а й може мати певне світоглядне значення (наприклад, використання язичницької чи християнської демонології, релігійних та містичних мотивів чи наукової футурології як засобів створення фантастичного образу), але художня переробка міфу, містики чи науки викликає обов'язкову зміну їхньої вихідної якості. Це один із парадоксів мистецтва: у художньому творі і міфологія, і релігія, і містика, і наукове прогнозування перетворюються з безумовного на умовне. Приміром, у науково-фантастичному творі перетворюється наука. У «Марсіанських хроніках» Р. Бредбері фермери роблять міжпланетні кораблі з консервних банок на задвірках своїх господарств, проте вони злітають. Наука виявляється всемогутньою, але умовною (художньою) силою розвитку сюжету, наукова ідея стає своєрідною сюжетною «метафорою» твору. За словами А. Брітікова, у мистецтві відбувається «метафоризація науки» [6, с. 196-197]. У мистецтві міф, містика, наука тощо перетворюються найчастіше на фантастику. Спроби релігійного, містичного, психопатологічного, позитивістського тощо тлумачення фантастики, настільки популярні в мистецтвознавстві та літературознавстві, є, по суті, позахудожнім прочитанням твору.

1.3.Маркери ірреальності у французькій мові

У різних текстах нерідко трапляються описи ірреальних подій чи ірреального. Згідно з визначенням, яке дає Філософський енциклопедичний словник, «ірреальне (від пізньолат. *irrealis* – неречовий, нереальний), що існує не насправді, а лише в думці, на противагу реальному. Ірреальне вживається як синонім уявного, фантастичного, і навіть неможливого» [29, с. 226].

Жан-Поль Сартр присвятив свою роботу «L'imaginaire» ірреальному та засобам його вираження. Він асоціює ірреальне з діяльністю образного

мислення [66, с. 13]. Відповідно до Ж.-П. Сартра, важливим законом уяви є те, що уявного світу немає. Насправді йдеться лише про віру. Образи залишаються ізольованими один від одного; вони пов'язані між собою ніякими відносинами, крім тих, які свідомість може постійно осягати, формуючи ці образи. Просторово-часові характеристики уявного виявляються як внутрішні якості образу [67, с. 215].

Розглядаючи проблему ірреального, не можна не звернутися до роботи А. Бабушкіна «Можливі світи» в семантичному просторі мови». У цій роботі представлено цікаве трактування цього питання. Науковець стверджує, що «одночасно в семантичному просторі мови існують світи, які не є копіями того, що існує в дійсному світі. Ці розумові простори одержали назву «можливих світів». «Можливі світи» розуміються як щось мислиме, але не відображає реальний стан справ [3, с. 4]. Він наводить у своїй роботі докладну типологію можливих світів, віднісши до них найближчий світ, світ «чужих» ролей, паралельний світ, світ уявних перспектив, світ упущених можливостей, світ фіктивних аналогій, світ можливих альтернатив, можливий світ, що репрезентується питальними реченнями, світ сумнівів, здогадів і гіпотетичних припущень, антисвіт.

Ірреальний світ, згідно з типологією А.Бабушкіна, також є одним із можливих світів. «Ірреальний – це інший світ, світ, побудований на фантазії. Фантазія протиставляється первинному (реальному) світу, бо її образи не лише «не присутні наочно», а й можуть бути виявлені насправді; вони є приналежністю уяви. За одним із визначень, уява – це «здатність надавати ідеальним утворенням ту внутрішню зв'язність, яка властива реальності» [3, с. 42].

«Коли уявні сцени містять щось надумане, неправдоподібне і нездійсненне, здоровий глузд не співвідносить описувані дії з «можливими світами», вони «вибраковуюються» зі сфери можливих світів, переходячи в площину ірреального світу» [3, с. 75]. Отже, постулюється наявність ірреального світу як одного з можливих світів.

Щоб зрозуміти, як категорія неможливого виражається мовними засобами французької мови, були виявлено і потім класифіковані маркери ірреальності. Для класифікації маркерів ірреальності використаний рівневий критерій, запропонований О. Кретовим [14, с. 151-159].

«З лінгвістичної точки зору слід розрізнати три типи словосполучень: нормальні – що відображають наші уявлення про зв'язки та закони навколишньої дійсності; субнормальні, тропеичні – що відбивають найдавніші уявлення наших предків про зв'язки і закони навколишньої дійсності, і аномальні – не збігаються з уявленнями носіїв мови про зв'язки і закони нашого світу, але відображають закономірності «можливих світів» [14, с. 151]. Категорія неможливості дозволяє окреслити «мовну картину світу», виявити уявлення носіїв мови про можливе-неможливе в навколишній дійсності» [14, с. 159].

«Маркерами цієї функції можуть бути форми умовного способу, заперечення та питання, деякі службові та повнозначні слова. Крім мовних, існують позамовні, екстралінгвістичні маркери неможливості як творчої функції мови. До них можна віднести жанрові характеристики» [14, с. 152].

О. Попова висунула гіпотезу, що у французькій мові є різнорівневі засоби маркування категорії неможливого [25, с. 50-57].

Розглянемо маркування ірреального з допомогою аномальних словосполучень різних рівнів мовної системи. На наш погляд, рівневий критерій є найбільш універсальним як при аналізі оригінальних текстів, так і їх перекладів.

На першому етапі дослідження необхідно було з'ясувати, якими засобами виражається ірреальність [14, с. 153]. Можна назвати такі французькі маркери ірреального: *paraître, sembler, faire l'effet de, avoir l'air, se figurer, s'imaginer, hanter, obséder, halluciner*.

До маркерів ірреальності можна віднести також такі іменники, прикметники, дієслова та прислівники, як: *merveille, miracle, prodige, étrangeté, étonnement, surprise; s'étonner, ne pas en croire ses yeux; étrangement,*

bizarrement, inconcevablement; незліченний, нерозрахунковий, extraordinaire, incompréhensible, frappant [14, с. 154].

Б.Серебренніков вважає, що «дослідити роль граматичного ладу у створенні мовної картини світу означає визначити, що виражають граматичні формативи і яке відношення цей вираз має до створення мовної картини світу». [28, с. 5].

«Аномальні словосполучення зустрічаються також при вживанні дієслова у формах умовного способу» [14, с. 151].

«Способом називається граматична категорія, що виражає відношення дії або стану до дійсності» [28, с. 23]. А. Бабушкін визначає умовний спосіб як «вікно» у можливі світи.

«Умовний спосіб представляє дію, виражену дієсловом, не як реальну, а як бажану, передбачувану, зумовлену, можливу (або неможливу), яка могла б відбутися при виконанні певних умов. Найбільш поширена форма умовного способу в російській мові - форма дієслова на «л» у поєднанні з часткою «б». Російське умовний спосіб немає тимчасових форм; дія, ним виражена, може відноситися до будь-якого тимчасового плану» [3, с. 22].

У французькій мові кондиціонал є способом уявного. Деякі вчені [50] називають кондиціонал «майбутнім гіпотетичним» [40, с. 355].

Є. Реферовська у роботі «Теоретична граматики сучасної французької мови» також називає кондиціонал майбутнім гіпотетичним. Ось як вони пояснюють функції кондиціоналу минулого часу: «Позначаючи дію в минулому, форма складного майбутнього гіпотетичного набуває відтінку ірреальності більшою мірою, ніж форма простого майбутнього гіпотетичного. Дія, яка необов'язково відбудеться в майбутньому, все ж таки може ще здійснитися і стати, таким чином, реальним, у той час, як дія, яка була ймовірною в минулому, видається, зрозуміло, як дія ірреальна. Отже, умовне речення, віднесене до минулого, неминуче висловлює невиконану умову і, отже, перетворюється на просте припущення, наприклад: *Au bout de quels mois,*

elle aurait pleuré si on l'avait retirée de l'asile. Toujours à cause de l'habitude. (Camus)» [26, с. 249].

Б. Серебренніков говорить про те, що «використання минулого часу для вираження модальних значень пояснити неважко. Дія, що стосується плану минулого, нині не є реальною. Ця обставина могла послужити основою для розвитку модальних значень, наприклад використання минулих часів висловлення умовного способу» [28, с. 28].

В його праці можна знайти також цікаве міркування про способи в мові: «Ні кон'юнктива, ні оптативу. Це пояснюється тим, що значення різних способів можуть бути виражені за допомогою модальних слів і часток. Модальні частки неоднорідні за своїм значенням. Одні з них висловлюють волевиявлення мовця, інші виражають ставлення до дійсності або до повідомлення про будь-які факти» [28, с. 24].

Тут доречним буде сказати про модальні частки, які вводять додаткові речення і, тим самим маркують неможливе, дозволяючи вживання аномальних словосполучень. Ось що зазначає О. Кретов із цього приводу: «Аномальні словосполучення зустрічаються. у супроводі службових слів типу *comme, comme si* [14, с. 152].

Є. Нікольська та Т. Гольденберг у роботі «Грамматика французької мови» вказують, що інша форма кондиціоналу минулого часу часто зустрічається в підрядних порівняннях, які вводяться сполучником *comme si* [63, с. 181].

Тут варто зауважити, що друга форма кондиціоналу часу замінюється такими тимчасовими формами як *plus-que-parfait, imparfait* або першою формою кондиціоналу минулого часу.

Крім перелічених вище сполучників функцію маркування аномальних словосполучень виконують слова *soi-disant i prétendument* [14, с. 153].

Аномальні словосполучення зустрічаються також при питанні і запереченні, що мають зв'язок з оцінкою висловлювання як достовірного. Щоб проілюструвати вищесказане, О. Кретов наводить наступний приклад: якщо

речення «*Il allongé au plafond*» трансформувати із розповідного в заперечне або питальне, воно стане достовірним і нормальним [14, с. 151-152].

«Є великі сукупності текстів, у яких зазначені вище засоби відсутні, хоча закони природи у них порушуються. В них лінгвістичні маркери неможливості наче виносяться за дужки, і позамовним маркером, що дозволяє вживання аномальних словосполучень, є саме вказівка на приналежність тексту до художньої літератури: роман, повість, розповідь, науково-фантастичне оповідання, вірш, поема тощо. (Аналогічні позамовні маркери ірреальності – сцена в театрі, рама у картин, постамент у скульптур тощо – є у всіх мистецтв, скрізь, де створюється «друга дійсність»)» [14, с. 156].

Слід зазначити, що на рівні тексту маркування здійснюється з допомогою стилістичних прийомів: трансформація апелятивів в оніми, персоніфікація, оксюморон.

Якщо говорити про жанр художнього тексту як про маркер, то цей маркер не завжди «винесений за дужки» [14, с. 156], а представлений у деяких випадках лінгвістично – присутністю імен казкових персонажів або казкових назв (не існуючих насправді) об'єктів.

У сакральних і фольклорних текстах вживання аномальних словосполучень без маркерів пояснюється їхньою давниною [14, с. 158].

Аналіз художніх, фольклорних та сакральних текстів французькою мовою дозволив виявити О. Поповій наступний перелік маркерів лексичного рівня [25, с. 53]. Згруповані за семантикою з урахуванням часткової приналежності, вони виглядають так:

1. «Мрії – уява – сон»:

а) дієслова: *sembler, s'endormir-s'éveiller, faire un cauchemar, rêver, paraître, se figurer, avoir l'air, inventer*;

б) іменники: *rêve, songerie, féerie, imagination, illusion, mirage, trompe-l'oeil, irréalité, chimère, rêverie*;

в) прикметники: *irréel, fictif, imaginaire, féérique, surnaturel, invraisemblable, chimérique, inexistant, ineffable, inventé, illusoire, inouï, impensable, incompréhensible.*

Проілюструємо цю групу маркерів прикладом.

« *Mytyl (comptant des gâteaux **imaginaires**). Moi, j'en ai reçu douze!* » [60, с. 21].

2. « Галюцинації, видіння тощо »:

а) дієслова: *avoir la manie, avoir des visions, avoir la berlué, halluciner, divaguer;*

б) іменники: *vision (pl), insensé, fou, hallucination, mirage.*

Ця група маркерів може виражатися наступним прикладом:

«*Dudard, Botard. Vous **divaguez**, monsieur Botard.*

*Monsieur Papillon Ne **divaguons** point.*

*Botard. Moi, je **divague**, je **divague**?*

*Daisy. Tout à l'heure, vous nous accusiez d'avoir des **hallucinations**.*

*Botard. Tout à l'heure, oui. Maintenant, **l'hallucination** est devenue provocation» (Ionesco)*

3. «Здивування – дивина»:

а) дієслова: *frapper, s'étonner;*

б) іменники: *effarement, stupéfaction, bizarrerie;*

в) прикметники: *étonnant, ahuri, étrange, bizarre, stupéfait, éperdu.*

Маркерами цієї групи позначено неможливе у наведеному нижче прикладі:

«*Quelque chose pourtant me **frappa** qui n'était pas sa figure que je ne voyais pas, ni son uniforme dissimulé dans une grande houppelande, mais la disproportion **extraordinaire** entre le nombre de points différents par où passa son corps et le petit nombre de secondes pendant lesquelles cette sortie, qui avait l'air de la sortie tentée par un assiégé, s'exécuta» (Proust).*

4. «Диво – магія – чаклунство»:

а) дієслова: *ne pas correspondre à la réalité;*

б) іменники: *enchantement, miracle, prodige, merveille, mystère, mystificateur*;

в) прикметники: *prodigieux, merveilleux, émerveillé, mystérieux, magique, fantastique, incantateur, fabuleux, impossible, extraordinaire, miraculeux*;

г) прислівники: *miraculeusement, à merveille*.

У наведеному нижче прикладі є маркери цієї групи.

«*La voisine. Vous voyez le **miracle** !...*

*La Mère Tyl. **Pas possible!**... Elle marche?*

La Voisine. Elle marche! C'est-à-dire qu'elle court, qu'elle danse, qu'elle vole !...

Tylyl (s'approchant, émerveillé). Ox! qu'elle ressemble à la Lumière!..» [60, с. 133].

5. «Казка – назви казкових персонажів і казкових об'єктів»:

«*l'Oiseau Bleu, l'Anneau-qui-rend-invisible, le Tapis Volant, Fée Bérylune, BarbeBleue, vampire, larve, spectre, harpie, Simbad le Marin, dragon, Peau d'Ane, Cendrillon, Petit Poucet, fantôme, Mille et une Nuits, sorcier, fée, génie, ondine, monstre, Dieu nautique, néréide, cabane sur pattes de poulet, Baba-Yaga, démon; conte, mythe.*

Ілюстрацією цієї групи може бути такий приклад.

«*Le Pain. Oui, monsieur Tylyl a pris la veste rouge, les bas blancs et la culotte bleue du **Petit Poucet**; quant à mademoiselle Mytyl, elle a la robe de **Grethel** et les pantoufles de Cendrillon...*

Le Pain...; et j'ai fini par declarer que, dans ces conditions, refusais de salir avec elle... » [60, с. 35].

У французькій мові так само, як і в українській, є граматичні засоби маркування ірреальності.

О. Попова поповнила список маркерів граматичного рівня у французькій мові: *comme si* + imparfait, *comme si* + conditionnel passé 2-ème forme, *comme*, conditionnel passé 2-ème forme, conditionnel passé, *à croire que, aussi que si, tel/pareil* (у значенні «ніби, нібито»).

Наведемо приклади для кожної конструкції.

«*Tylytl. Et le petit rousseau qui marche **comme s'il** ne voyait pas. Est-ce qu'il est aveugle?...*

L'Enfant. Pas encore; mais il le deviendra... Regarde le bien; il paraît qu'il doit vaincre la Mort » [60, с. 112].

«*., puis faisait demander s'il pouvait entrer chez elle et là, moitié tristesse réelle, moitié énervement de cette vie, moitié simulation chaque jour plus audacieuse, sanglotait, s'inondait d'eau froide, parlait de sa mort prochaine, quel 'abattait sur le parquet **comme s'il** se fût trouvé mal* » (Proust).

«*Ces sortes de sauterelles étaient pares à des chevaux équipés pour la guerre; sur la tête, elles avaient **comme** des couronnes dorées, et leurs visages étaient **comme** des visages humain*» (Nouveau Testament et Psaumes)

«*Ce retour de la vie se produisait quand il ne servait plus à rien, m'attristait profondément, non à cause d' Albertine, que **j'eusse reçue** sans plaisir si elle m'eût été ramenée non plus de Touraine, mais de l'autre monde, mais à cause d'une jeune femme que j'aimais et que je ne pouvais arriver à voir*» (Proust).

Необхідно відзначити той факт, що у Ж.-П. Сатра досить часто можна зустріти другу форму кондиціоналу минулого часу, або в чистому вигляді, або у поєднанні з модальним словом:

«*Oreste... Mais moi. Moi, je suis libre, Dieu merci. Ah! Comme je suis libre. Et quelle superbe absence que mon âme. (Il s'approche du palais.) **J'aurais vécu** là. Je **n'aurais lu** aucun de tes livres, et **peut-être n'aurais pas su lire**: il est rare qu'un prince sache lire. . Allons, vais te faire plaisir: ce **n'est pas mon palais**, ni ma porte. Et nous n'avons rien à faire ici*» [67, с. 123-124].

У наступному прикладі спостерігається досить рідкісна конструкція, що маркує ірреальне:

«*Afanassi Ivanovitch voulut essayer une méthode fort rusée pour se défaire de ses chaînes ; ... – , rien ne fi t la moindre impression sur Nastassia Filippovna, à croire qu'elle avait un coeur de pierre et que ses émotions, à tout jamais, étaient taries et mortes*» (Dostoïevski)

Не менш цікавий спосіб маркування представлений і в наступному прикладі:

«*Tylytl. Comment les verrons-nous, puisqu'ils sont morts?*

La Fée. Comment seraient-ils morts puisqu'ils vivent dans votre souvenir?...; au lieu que toi, grâce au Diamant, tu vas voir que les morts dont on se souvient vivint aussi heureux que s'ils n'étaient point morts » [60, с. 39].

Лише порівняння кількох перекладів Біблії французькою та українською мовами дозволив виділити прикметники *telle, pareille* як маркери ірреальності граматичного рівня, оскільки в цьому випадку вони передають значення сполучник «нібито».

«*Après cela je regardai, et voici une porte ouverte dans le ciel. **Telle** une trompette, la première voix que j'avais entendue me parler dit: Monte ici, et je te ferai voir ce qui va arriver dans la suite* » (La Sainte Bible)

«*J'ai vu une porte ouverte dans le ciel. Et la voix, que j'avais déjà entendue, **pareille** au son de la trompette, me disait: «*Monte jusqu'ici, et je te ferai voir ce qui doit arriver par la suite* » (Nouveau Testament et Psaumes)*

«*J'eus ensuite la vision que voici: une porte tait ou verte au ciel, et la voix que j'avais naguère entendu me parler **comme** une trompette me dit: Monte ici, que je te montre ce qui doit arriver par la suite* » (La Sainte Bible)

У французькій мові є маркери рівня тексту: жанр і стилістичні прийоми (персоніфікація, оксюморон, трансформація апелятивів в оніми). У наступному прикладі дуже яскраво представлені всі маркери цієї групи:

«*Tylytl... **Elles ont l'air bien malade, vos Maladies...** Elles n'ont même pas levé la tête...(Une petite **Maladie, en pantoufl es, robe de chambre et bonnet de coton, s'échappe de la caverne et se met à gambader dans la salle.**) Tiens!... Une petite qui s'évade!..* »

«*La Nuit. Ce n'est rien, c'est la plus petite, c'est **le Rhume de cerveau...** C'est une de celles qu'on persécute le moins et qui se porte le mieux...(Appelant **le Rhume de cerveau.**) Viens ici, ma petite ... C'est trop tôt; il faut attendre le printemps..* »

« *Le Rhume de cerveau, éternuant, toussant et se mouchant, rentre dans la caverne dont Tylyl referme la porte* » [60, с. 56].

Таким чином, у французькій мові, як і в українській, є різнорівневі засоби маркування ірреальності. Ці маркери загалом схожі з маркерами української мови і вписуються в класифікацію, засновану на рівневому критерії.

Якщо на рівні лексики маркування більш менш однорідне в обох мовах, то на рівні граматики спостерігаються деякі відмінності: у французькій мові маркування частіше відбувається за допомогою способу (кондиціоналу минулого часу), а в українській – за допомогою модальних слів (через більшу розвиненість системи способів у французькій мові).

Необхідно також наголосити на наступній тенденції – способи маркування змінюються залежно від типу тексту: у сакральних текстах найбільш поширене маркування на лексичному рівні (54%), у художніх текстах воно присутнє меншою мірою (45%), у фольклорних текстах відповідно 36%; маркери граматичного рівня також найбільш широко представлені у сакральних текстах (27%), менш поширені вони у художніх текстах (14%) та ще меншою мірою – у фольклорних (2%).

Щодо маркування на рівні тексту, то воно найбільше має місце у фольклорних текстах (62 %), меншою мірою – у художніх текстах (41 %) та найменшою кількістю прикладів представлено у сакральних текстах (19 %).

Понад те, слід зазначити те, що методи маркування у французькій мові найчастіше поєднуються один з одним, що свідчить про різноманітні мовні засоби і літературні прийоми, застосованих письменниками до створення «іншої реальності» в межах своїх творів.

Зокрема, в ході порівняльного аналізу французьких текстів, О. Поповою були виявлені такі види змішаного маркування: одностороннє маркування, суміжне однорівневе маркування та суміжне різнорівневе маркування.

1. Одностороннім маркуванням називається маркування, що має місце лише в одному з текстів (або тексті оригіналу, або текст перекладу). Прикладом такого типу маркування може бути наступний уривок.

« *–J’avais dit cela, moi? Vous devez vous tromper. En tout cas si je l’ai dit, mais vous faites erreur, je parlais au contraire d’amourettes avec des jeunes gens. A cet âge-là, du reste, cela n’allait d’ailleurs probablement pas bien loin* » [65, с. 13].

2. Під суміжним однорівневим маркуванням слід розуміти таке: маркери ірреальності, які використовуються автором і перекладачем, відносяться до одного рівня мови (лексичного, граматичного тощо), але є різними за своєю природою, наприклад, модальне слово, використане під час перекладу, покликане передати значення кондиціоналу, якого в тій чи іншій мові немає.

« *De la même manière, par acquit de conscience, je me signalais à moi-même comme à quelqu’un qui m’eût accompagné et qui eût été capable d’en tirer plus de plaisir que moi les reflets du feu dans les vitres, et la transparence rose de la maison* » [65].

3. Що стосується **суміжного різнорівневого маркування**, то під ним слід розуміти використання різнорівневих маркерів ірреальності в тексті оригіналу та перекладу з метою передачі однієї й тієї ж думки (переважно використовується поєднання лексичних та граматичних маркерів):

« *Et pourtant de même que ses yeux avaient l’air de me regarder d’un rivage lointain, sa voix était triste, presque suppliante, comme celle des morts dans l’Odyssée. Odette eût pu jouer encore* » [65].

У тексті оригіналу ірреальність маркована лише на рівні лексики, а тексті перекладу маркування складає граматичному рівні.

У мові, як і свідомості, є не тільки функція відображення дійсності, а й функція творення. Відображення дійсності – нормативна, первинна функція мови, а створення, творіння дійсності – його вторинна, творча функція. Словосполучення, що виникають внаслідок використання мови у функції

створення дійсності, трактуються мовною свідомістю як щось аномальне, неможливе і тому маркуються 14, с. 159].

Висновки до Розділу 1

Таким чином, у плані умовних відносин серед питальних СПР з гіпотетичним підрядним, як і серед аналогічних розповідних СПР, можна виділити два основних класи: 1) власно-умовні (з суто умовним значенням) і 2) опосередковано-умовні (що містять крім основного умовного значення ще й додатковий причинний, зіставний або супротивний відтінок значення).

Фантастика – категорія поетики і в її оцінці слід передусім виходити із законів мистецтва – умовних, звісно (іншими просто не можуть бути). Проте фантастику не слід розглядати як вид умовності – це не завжди і не в усьому поняття, що збігаються. Їхня відмінність з усією очевидністю демонструють і нефантастична умовність, і неумовна фантастика.

Отже, у французькій мові є різнорівневі засоби маркування ірреальності. Ці маркери загалом схожі з маркерами української мови і вписуються в класифікацію, засновану на рівневому критерії.

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ВИРАЖЕННЯ СЮБЖОНКТИВУ У ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВІ

2.1. Особливості семантичного аспекту *Subjonctif* у французькій мові

Французька мова належить до групи романських мов, прамовою яких була латинська. Попри загальне коріння, у процесі свого розвитку французька мова далі інших романських мов відходить від латині як у плані фонетики, так і в плані лексики та граматики. Умовний спосіб присутній у граматичних системах більшості романських мов, але особливості вживання та функціонування французького *Subjonctif* у мовленні мають свої відмінності.

Mode *Subjonctif* вказує на дію передбачуване, бажане, сумнівне. *Subjonctif* представляє цю дію крізь призму бачення мовця. *Subjonctif* може виражати також реальну дію, з приводу якого мовець виносить своє судження, оцінку.

Вживання *Subjonctif* у сучасній французькій мові дуже широке. Цей спосіб зустрічається як у розмовній, так і в письмовій мові. Воно вживається, як правило, у підрядних частинах складнопідрядних реченнях, проте використовується також у самостійних реченнях [32, с. 165]. Форма *Subjonctif* завжди підтримується сполучником *que*. Його відсутність свідчить про перехід *Subjonctif* в імператив (*aie, sache, sois*) або про фразеологізацію мови [7, с. 158].

Аналіз французького умовного способу (сюбжонктива), що представляє певні труднощі не тільки для тих, хто вивчає французьку мову, але навіть для франкофонів, призвів до створення значної кількості інтерпретативних описів і гіпотез про роль, особливості та семантику даного способу.

Відомий лінгвіст Роберт Мартен в одному зі своїх граматичних досліджень, на чолі, присвяченому умовному способу у французькій мові, зазначив, що «проблема сюбжонктиву так часто привертала увагу вчених, що наївно до неї знову звертатися» [58, с. 116]. Однак, інтерес до цього способу,

до його вживання та його специфіки не тільки не знижується вже більше століття, а й постійно зростає.

За своєю природою багато робіт з вивчення особливостей французького умовного способу здаються суперечливими, оскільки припущення, висунуті у проведених дослідженнях, найчастіше будуються у порівнянні субжонктива з дійсним способом, а не на аналізі контекстів, які потребують застосування того чи іншого способу. Виходячи з цього і беручи до уваги роботи Г. Муане, О. Суте пропонує класифікувати теорії вчених, які займаються цією проблемою, «незалежно від часу їх появи, спираючись на аналіз семантичного змісту умовного способу» [71, с. 126].

Базуючись на семантиці змісту контекстів із субжонктивом, можна розділити теорії про семантико-граматичний механізм цього способу на несучі смислове навантаження і позбавлені сенсу. Що стосується другого напрямку, то в ньому роботи, присвячені французькому умовному способу, поділяються у свою чергу на ті, що розглядають цей спосіб як суто формальне явище і як частково формальне, що має елементи семантики.

До вчених, які вважають французький субжонктив частково формальним, можна віднести таких філологів, як Ф. Брюно, Ж. Гугенхейм, К. Турат'є, Ш. де Бер, Л. Лорер та ін., які вважають, що деякі вживання цього способу перегукуються з дійсним способом, носієм семантики (наприклад, при вираженні волі та можливості (*volonté* і *possibilité*) тому що мають, у свою чергу, смислове навантаження, не виступаючи суто граматичним явищем.

Ш. де Бер і його послідовники впевнені, що французький «умовний спосіб, першою функцією якого є вираження волі (*volonté*) зустрічається як у головних, так і в підрядних реченнях із семантичним навантаженням» [71, с. 127]. У підрядних обставин, на їхню думку, субжонктив швидше виконує вторинну функцію, що належить більше до стилістики, ніж синтаксису, оскільки лише допомагає, завдяки контексту, підкреслити різні семантичні аспекти, але не висловлює їх.

Л. Лорер, ще один представник цього напрямку також вважає, що аналізований спосіб – це явище другого плану, «воно зустрічається в підрядних реченнях із сильною психологічною залежністю», а всі нюанси, які цей спосіб виявляє, «належать до вторинних характеристик і не належать до синтаксису» [57, с. 102]. Цей лінгвіст підтримує твердження Ф. Брюно про те, що використання умовного способу в реченнях типу *il l'ait fait, c'est certain* є нелогічним. На думку цих вчених, логіка не здатна передати семантичний нюанс, вона швидше виявляє модальну варіацію, тому «нерозумно пов'язувати використання субжонктиву зі складовими властивостями підрядних речень» [57, с. 7-8] При цьому вони вважають, що в незалежних реченнях, що виражають бажання, дієслово в умовному способі несе семантичне навантаження.

Що ж до визначення субжонктива у французькій мові як суто формального явища, повністю позбавленого сенсу, то єдиним його представником є М. Гросс [48, с. 145-158]. Цей лінгвіст виходить із своїх характеристик деяких граматичних явищ:

- модальне, як він вважає, непередбачуваності семантично однорідних керуючих елементів (наприклад, *croire* і *savoir*);
- відсутності, на його думку, реальної семантичної розбіжності між дійсним та умовним способами у певних контекстах;
- різноманіття параметрів, які впливають на модальний вибір.

Він дійшов висновку, що «немає необхідності шукати осмислене пояснення вживанню умовного способу, навіть якщо існують семантико-синтаксичні закономірності» [71, с. 129].

Вивчивши думку М. Гросса, який представляє свою думку щодо французький субжонктив, ми вважаємо, що його висновки базуються на певних помилках.

1) пояснювати використання цього способу лише граматичною вимогою, отже, нічого не зрозуміти і нічого не з'ясувати;

2) опиратися лише на деякі випадки заміни умовного способу дійсним, отже заперечувати семантичний зміст контексту;

3) не визнавати парадигму умовного способу, значить зводити нанівець гносеологічний сенс цього способу.

Розглядаючи теорії деяких вчених, які дотримуються думки про семантичне наповнення французького субжонктиву, наголосимо, що не треба плутати семантику цього способу зі специфічними значеннями конкретних контекстів. Найбільш відомим представником цього напрямку є відомий лінгвіст Г. Гійом. Ще на початку минулого століття, аналізуючи умовний спосіб, він висунув припущення щодо модульно-часової системи французької мови. Спираючись на фундаментальні лінгвістичні постулати, він дійшов висновку, що між мовою та дискурсом існує зв'язок, але водночас між ними є й значні відмінності. На думку Г. Гійома мова – це особисте та постійне надбання нашого розуму. Що ж до дискурсу, він, навпаки, лише тимчасовий притулок нашого мислення [49]. Базуючись на цій двоїстості, вчений вважає, що семантика дискурсу пов'язана зі семантизмом мови, який залежить від характеристики умовного способу, тобто. від інтеграції у загальну систему модальності. З цього випливає, що модальність поєднує в собі уявлення та його вираження, а це означає, що формування тимчасового образу не відбувається миттєво, воно потребує певного періоду часу та аналізу ступеня його взаємозв'язку з дискурсивними потребами. Тобто, використання дійсного способу передбачає реальне уявлення події, тоді як умовним способом виражається певна віртуальність. Використовуючи термін «віртуальність», вчений намагається співвіднести поняття реальне/віртуальне з логічною парадигмою екстралінгвістичного характеру, де народжуються універсальні, найбільш необхідні для мислення ідеї: можливе (*possible*), ймовірне (*probable*), достовірне (*certain*) та реальне (*réel*) [50]. Необхідно підкреслити, що з цих понять лише *possible* виражається субжонктивом у французькій мові, несучи семантику певної неможливості актуалізації дії.

Серед послідовників Г. Гійома, що підтримують його теорії, найбільш відомі в лінгвістичному середовищі Р. Мартен, Ф. Толлі, Г. Муані та ін. у цьому способі. Вони підкреслюють, що навіть у контекстах з обставинними підрядними виразно простежується семантика і наводять приклад з підрядними умовами типу *pourvu qu'il vienne*, в яких відкрито виражено бажання. Проте необхідно зазначити, що це твердження не прийнятне для більшості типів підрядних обставин (часу, мети, наслідку та ін.)

У сучасній французькій мові спостерігається тенденція вживання дійсного способу замість умовного. Особливо часто це явище можна побачити у питаннях без інверсії. Збереження тут дійсного способу може пояснюватися тим, що в цьому випадку важлива структура, до якої звик мовець, а не інтонація, яка «накладається» на структуру речення:

Vous ne pensez pas que votre femme va vous faire une scène?

Je suppose que vous n'avez pas bu?

Vous êtes sûr que vous n'avez plus de questions à me poser ?

Vous êtes sûr que ce n'est pas le bruit de moteur que vous avez entendu?

З іншого боку, навіть за збереження структури питального речення (інверсії), до того ж вжитого у заперечній формі, мовець може використовувати дійсний спосіб замість умовного. Цей факт можна пояснити тим, що в сучасній французькій мові, особливо в мовленні, все рідше і рідше вживається умовний спосіб:

Ne trouves-tu pas qu'il est désagréable pour Chalennes de nous voir tous quatre décorés et de rester, lui, à l'écart?

Деякі лінгвісти навіть говорять про вимирання суб'єктиву. Так, бельгійський лінгвіст Альбер Допань вважає, що суб'єктив – це «хворий спосіб», який практично не має своїх власних граматичних форм. Форми Subjonctif présent збігаються з формами теперішнього і минулого незакінченого часу (cf.: *je parle* – *que parle*; *nous parlions* – *que nous parlions*), тоді як в латинській мові існувало шість окремих форм для дієслів, які

закінчуються на *-er*. умовного способу II групи дієслів в мовленні збігаються з формами множини цього часу цієї групи дієслів.

А. Допань зазначає, що залишається лише дев'ять дієслів III групи, які мають свої власні форми в цьому способі:

- 1) *avoir (que j'aie)*;
- 2) *être (que je sois)*;
- 3) *aller (que j'aille)*;
- 4) *faire (que je fasse)*;
- 5) *falloir (qu'il faille)*;
- 6) *pouvoir (que je puisse)*;
- 7) *savoir (que je sache)*;
- 8) *valoir (que je vaille)*;
- 9) *vouloir (que je veuille)*.

До того ж, з чотирьох часових форм цього способу лише Subjonctif présent відстоює свої позиції як в усній, так і в письмовій мові, замінюючи традиційне вживання l'Imparfait du subjonctif, le Plus-que-parfait du Subjonctif і навіть le Passé du Subjonctif у письмовому мовленні. Таким чином, враховуючи все перераховане вище, у автора виникає питання, чи можна все ще вважати субжонктив самостійним способом?

У сучасній французькій мові дедалі рідше використовують умовний спосіб. Крім того, що найчастіше віддається перевага Subjonctif présent в усному та письмовому мовленні, сьогодні також спостерігається тенденція до заміни умовного способу на дійний:

*Le malheur est **qu'elle est tombée** dans l'escalier.*

*Le pire est **que la tempête arraché** plusieurs toits.*

*Le plus embêtant est **qu'il est têtue** comme un âne.*

Однак було б несправедливо вважати субжонктив вмираючим способом. Відмінним елементом цього способу є формотворчий елемент, без якого неможливий сам умовний спосіб (за винятком архаїчних виразів: *advienne que pourra, vive la République, sauve qui peut*).

Вживання умовного способу може чергуватись з дійсним способом. Від вибору способу часто залежать нюанси сенсу:

Avez-vous remarqué qu'il soit sorti? – *Avez-vous remarqué? Est-il sorti?*

Avez-vous remarqué qu'il est sorti? – *Il est sorti. Avez-vous remarqué?*

2.2. Часові форми французького субжонктиву

2.2.1. Субжонктив теперішнього часу (Subjonctif présent)

Отже, субжонктив теперішнього часу застосовується, якщо щось відбувається зараз або буде відбуватися у майбутньому, відповідно мовець викладає свою думку в цей момент або в перспективі. Перед підметом завжди ставиться *que*.

За способом утворення можна назвати дві групи:

1. Форми для вживання з особистими займенниками *je* (я), *tu* (ти), *il/elle/on* (він/вона/невизначений займенник), *ils /elles* (займенник «вони» в чоловічому та жіночому роді). Для них умовний спосіб формується так:

Основа дієслова в третій особі множині *présent* дійсного способу + закінчення *-e, -es, -e, -ent*.

2. При вживанні з особистими займенниками *nous* (ми) та *vous* (ви) умовний спосіб утворюється так:

Основа дієслова першої особи множини *présent* дійсного способу + закінчення *-ions, -iez*.

Приклади з дієсловом *aimer* (любити):

que j'aime

que nous aimions

que tu aimes

que vous aimiez

qu'il, qu'elle, qu'on aime

qu'ils, qu'elles aiment

Приклади з дієсловом *prendre* (брати):

que je prenne

que nous prenions

que tu prennes

que vous preniez

qu'il, qu'elle, qu'on prenne

qu'ils, qu'elles prennent

Слід наголосити, що у першому прикладі з *aimer* основа завжди однакова, оскільки основи в теперішньому часі *ils aiment* і *nous aimons* збігаються. Але при відмінюванні в *présent* дієслова *prendre* в третій особі множини подвоюється *n*, тому і є різниця в утворенні умовного способу. В багатьох джерелах на це чомусь не звертають уваги, кажучи, що у разі *Subjonctif* утворюється від основи третьої особи множини.

До речі, із цього прикладу можна отримати правило. Річ у тім, що дієслово *prendre* належить до третьої групи, як і інші дієслова на *-re* або *-oir*. А ось *aimer* належить до першої групи. Тобто, дивитися, яку основу брати – третьої або першої особи множини, потрібно тільки для дієслів третьої групи. З першою, і навіть дугою групою, у цьому немає потреби. У першому випадку ці основи збігатимуться з дієслова в інфінітиві, а в другому – потрібно також брати основу дієслова в неозначеній формі і додавати до неї суфікс *-iss*, характерний для множини дієслів другої групи.

Дієслова першої групи *travailler* (працювати) та *penser* (думати). Провідміняємо їх у *Subjonctif présent*:

Табл. 2.1.

Відмінювання дієслів першої групи «travailler» та «penser» в *Subjonctif présent*

Дієслово	travailler	penser
je	<i>travaille</i>	<i>pense</i>
tu	<i>travailles</i>	<i>penses</i>
il/elle/on	<i>travaille</i>	<i>pense</i>
nous	<i>travaillions</i>	<i>pensions</i>
vous	<i>travailliez</i>	<i>pensiez</i>
ils/elles	<i>travaillent</i>	<i>pensent</i>

Табл. 2.2.

Відмінювання дієслів другої групи «*finir*» та «*choisir*» в Subjonctif présent

Дієслово	finir	choisir
je	<i>finisse</i>	<i>choisisse</i>
tu	<i>finisses</i>	<i>choisisses</i>
il/elle/on	<i>finisse</i>	<i>choisisse</i>
nous	<i>finissions</i>	<i>choisissions</i>
vous	<i>finissiez</i>	<i>choisissiez</i>
ils/elles	<i>finissent</i>	<i>choisissent</i>

Як видно, основа завжди однакова у всіх особах і числах.

Тепер подивимося на кілька дієслів третьої групи. Візьмемо відразу три дієслова: *dire* (говорити), *voir* (бачити) та *boire* (пити).

Для початку подивимося, які ці дієслова мають основи у третій та першій особах множини у теперішньому часі:

Табл. 2.3.

Відмінювання дієслів третьої групи «dire», «voir» та «boire» в présent

Дієслово	dire	voir	boire
nous	<i>disons</i>	<i>voyons</i>	<i>buvons</i>
ils/elles	<i>disent</i>	<i>voient</i>	<i>boivent</i>

Провідмінюємо ці дієслова в Subjonctif présent. Нагадуємо, що для займенників *nous* і *vous* нам знадобиться основа першої особи множини (*nous*), а решта основа третьої особи множини (*ils/elles*):

Табл. 2.4.

Відмінювання дієслів третьої групи «dire», «voir» та «boire» в Subjonctif présent

Дієслово	dire	voir	boire
je	<i>dise</i>	<i>voie</i>	<i>boive</i>
tu	<i>dises</i>	<i>voies</i>	<i>boives</i>
ill/elle/on	<i>dise</i>	<i>voie</i>	<i>boive</i>
nous	<i>disions</i>	<i>voyions</i>	<i>buvions</i>
vous	<i>disiez</i>	<i>voyiez</i>	<i>buviez</i>
ils/elles	<i>disent</i>	<i>voient</i>	<i>boivent</i>

На жаль, є дієслова третьої групи, відмінювання яких у *Subjonctif présent* не піддається навіть цьому правилу, але їх не дуже багато. Можна знайти певну закономірність, але в цілому ці форми доведеться вивчити. Це: *aller* (йти), *avoir* (мати), *être* (бути), *faire* (робити), *falloir* (слідувати, бути потрібним), *pleuvoir* (накрапувати, лити, про дощ), *pouvoir* (могти), *savoir* (знати), *valoir* (коштувати, заслуговувати), *vouloir* (хотіти). Як їх потрібно відмінювати в умовному способі тепер дивіться в таблиці.

Табл. 2.5.

Відмінювання дієслів третьої групи «*aller*», «*avoir*», «*être*», «*faire*» та «*falloir*» в *Subjonctif présent*

Дієслово	aller	avoir	être	faire	falloir
je	<i>aille</i>	<i>aie</i>	<i>sois</i>	<i>fasse</i>	–
tu	<i>ailles</i>	<i>aies</i>	<i>sois</i>	<i>fasses</i>	–
il/elle/on	<i>aille</i>	<i>ait</i>	<i>soit</i>	<i>fasse</i>	<i>faille</i>
nous	<i>allions</i>	<i>ayons</i>	<i>soyons</i>	<i>fassions</i>	–
vous	<i>alliez</i>	<i>ayez</i>	<i>soyez</i>	<i>fassiez</i>	–
ils/elles	<i>ailent</i>	<i>aient</i>	<i>soient</i>	<i>fassent</i>	–

Табл. 2.6.

Відмінювання дієслів третьої групи «*pleuvoir*», «*pouvoir*», «*savoir*», «*valoir*» та «*vouloir*» в *Subjonctif présent*

Дієслово	pleuvoir	pouvoir	savoir	valoir	vouloir

je	–	<i>puisse</i>	<i>sache</i>	<i>vaille</i>	<i>veuille</i>
tu	–	<i>puisses</i>	<i>saches</i>	<i>vailles</i>	<i>veuilles</i>
il/elle/on	<i>pleuve</i>	<i>puisse</i>	<i>sache</i>	<i>vaille</i>	<i>veuille</i>
nous	–	<i>puissions</i>	<i>sachions</i>	<i>valions</i>	<i>voulions</i>
vous	–	<i>puissiez</i>	<i>sachiez</i>	<i>valiez</i>	<i>vouliez</i>
ils/elles	–	<i>puissent</i>	<i>sachent</i>	<i>vailent</i>	<i>veillent</i>

2.2.2 Сьюбжонктив минулого часу (Subjonctif passé)

Сьюбжонктив минулого часу застосовується, якщо йдеться про дію, яка відбулася до моменту розмови:

*Il regrette **que vous ayez séparé**.* – Він шкодує, що розійшлись.

Утворюється наступним чином: допоміжне дієслово *avoir* або *être* в Subjonctif présent + participe passé смислового дієслова. Обов'язкове використання частки *que*, яка знаходиться перед підметом. Основні дієслова відмінюється з *avoir*, але є і дієслова, які відмінюють з *être*, а саме:

- 1) всі зворотні дієслова – дієслова з часткою *se*;
- 2) дієслова (у дужках зазначено дієприкметник у participe passé):
 - *naître (né)* – народитися;
 - *mourir (mort)* – померти;
 - *décéder (décédé)* – померти;
 - *tomber (tombé)* – впасти;
 - *rester (resté)* – залишитися;
 - *aller (allé)* – йти, їхати;
 - *arriver (arrivé)* – прийти, приїхати;
 - *partir (parti)* – піти, поїхати;

- *venir (venu)* – прийти, приїхати; та похідні від дієслова *venir*;
- *advenir (advenu)* – траплятися, відбуватися;
- *devenir (devenu)* – стати;
- *intervenir (intervenu)* – втрутитися;
- *parvenir (parvenu)* – досягати, доходити;
- *provenir (provenu)* – відбуватися;
- *revenir (revenu)* – повернутися;
- *survenir (survenu)* – з'являтися, зустрічатися; раптово наступати, несподівано траплятися;
- *apparaître (apparu)* – з'явитися;
- *échoir (échu)* – випадати на долю; траплятися; діставатися;
- *ressortir (ressorti)* – у значенні «знову виходити; виступати, вирізнятися; витікати; слідувати» (з дієсловом *avoir*, якщо має значення «бути підсудним» або «відноситися, належати»);
- *demeurer (demeuré)* – у значенні «залишатися, перебувати» (з дієсловом *avoir*, якщо має значення «жити, проживати»);
- *entrer* (entré)* – увійти;
- *rentrer* (rentré)* – повернутися
- *retourner* (retourné)* – повернутися;
- *descendre* (descendu)* – спускатися;
- *monter* (monté)* – підійматися;
- *sortir* (sorti)* – виходити, виймати;
- *passer* (passé)* – проходити;
- *paraître (paru)* – з'явитися, здаватися: відмінюється з *avoir*, якщо має значення «вийти до друку, публікуватися» (дія); з *être*, якщо має значення «бути опублікованим» (результат, стан). У значенні «здаватися, здатися» завжди відмінний з *avoir*;
- *disparaître (disparu)* – зникати: в сучасній мові відмінюється з *avoir* (раніше відмінювався і з *être*, коли йшлося про результат дії);

* – зазначені дієслова відмінюються з *avoir*, якщо після них у реченні йде прями́й додаток (додаток без прийменника).

Табл. 2.7.

**Відмінювання дієслів третьої групи «dire», «avoir» та «devenir» в
Subjonctif passé**

Дієслово	<i>dire</i>	<i>avoir</i>	<i>devenir</i>
je	<i>j'aie dit</i>	<i>j'aie eu</i>	<i>je sois devenu(e)</i>
tu	<i>aie dit</i>	<i>aie eu</i>	<i>sois devenu(e)</i>
il/elle/on	<i>ait dit</i>	<i>ait eu</i>	<i>soit devenu(e)</i>
nous	<i>ayons dit</i>	<i>ayons eu</i>	<i>soyons devenu(e)s</i>
vous	<i>ayez dit</i>	<i>ayez eu</i>	<i>soyez devenu(e)s</i>
ils/elles	<i>aient dit</i>	<i>aient eu</i>	<i>soient devenu(e)s</i>

2.2.3. Сьюбжонктив незакінченого минулого часу (Subjonctif imparfait)

Сьогодні ця форма дуже рідко використовується у французькій мові і лише в письмовій формі, в розмовній – ніколи. Потрібен Subjonctif imparfait для узгодження часів, якщо дієслово в головному реченні стоїть у минулому часі, то ми використовуємо цю форму для позначення одночасності або слідування по відношенню до моменту в минулому. Наприклад:

Je ne pensais pas qu'il fût aussi désagréable. – Не гадав, що він такий неприємний.

Утворюється додаванням закінчень -sse, -sses, -t, -ssions, -ssiez, -ssent до дієслова в третій особі однини (il/elle/on) в passé simple.

Табл. 2.8.

**Відмінювання дієслів третьої групи «*devenir*», «*parler*» та «*finir*» в
Subjonctif passé**

Дієслово	<i>devenir</i>	<i>parler</i>	<i>finir</i>
je	<i>devinsses</i>	<i>parlasse</i>	<i>finisse</i>
tu	<i>devinsses</i>	<i>parlasses</i>	<i>finisses</i>
ill/elle/on	<i>devînt</i>	<i>parlât</i>	<i>finît</i>
nous	<i>devinssions</i>	<i>parlassions</i>	<i>finissions</i>
vous	<i>devinssiez</i>	<i>parlassiez</i>	<i>finissiez</i>
ils/elles	<i>devinssent</i>	<i>parlassent</i>	<i>finissent</i>

Дієслова *avoir* та *être* мають особливі форми:

Табл. 2.9

Відмінювання дієслів третьої групи «*être*» та «*avoir*» в Subjonctif passé

Дієслово	<i>être</i>	<i>avoir</i>
je	<i>fusse</i>	<i>j'eusse</i>
tu	<i>fusses</i>	<i>eusses</i>
ill/elle/on	<i>fût</i>	<i>eût</i>
nous	<i>fussions</i>	<i>eussions</i>
vous	<i>fussiez</i>	<i>eussiez</i>

ils/elles	<i>fussent</i>	<i>eussent</i>
-----------	----------------	----------------

2.2.4. СЮБЖОНКТИВ В ДАВНОМИНУЛОМУ ЧАСІ (Subjonctif plus-que-parfait)

Subjonctif plus-que-parfait використовується для узгодження часів. Якщо дієслово в головному реченні стоїть у минулому часі, а ми хочемо висловити попереднє цього моменту дію. Наприклад:

Je ne pensais pas qu'il eûtrendu ses devoirs à l'heure. – *Не думав, що він встигне повернути домашнє завдання вчасно.*

Як і Subjonctif imparfait в сучасній французькій, це практично повністю забута форма, іноді використовується тільки на письмі, але не в усному мовленні.

У літературній мові Subjonctif plus-que-parfait використовується замість conditionnel passé (минулого часу умовного способу), у цьому випадку має навіть іншу назву, а саме conditionnel passé 2ème forme (друга форма минулого часу умовного способу). Як друга форма вживається, щоб висловити дію, яка могла б статися в минулому, якби якась умова виконалася, але цього не сталося. Наприклад:

J'eusse aimé vivre auprès d'une jeune géante. (Charles Baudelaire) – *Я хотів би жити з молододою жінкою.* (Шарль Бодлер).

Je fusse tombée s'ilne m'eût tenue. (Christiane Rochefort) – *Я б упав(ла), якби він мене не тримав.* (Крістіан Рошфор).

Утворюється за допомогою *avoir* або *être* Subjonctif imparfait participe passé (дієприкметник минулого часу) смислового дієслова.

Відмінювання дієслів третьої групи «*devenir*» та «*parler*» в *Subjonctif plus-que-parfait*

Дієслово	<i>devenir</i>	<i>parler</i>
je	<i>fusse devenu(e)</i>	<i>j'eu(e)ssé parlé</i>
tu	<i>fusses devenu(e)</i>	<i>eusses parlé</i>
ill/elle/on	<i>fût devenu(e)</i>	<i>eût parlé</i>
nous	<i>fussions devenus</i>	<i>eussions parlé</i>
vous	<i>fussiez devenus</i>	<i>eussiez parlé</i>
ils/elles	<i>fussent devenus</i>	<i>eussent parlé</i>

Ця конструкція зустрічається або в підрядному реченні, або незалежному. В останньому набагато рідше.

2.3. Синтаксичне вираження суб'єктиву

Синтаксичне вираження суб'єктиву спостерігається в підрядних реченнях. Зокрема його можна зустріти у відносних реченнях, підрядних обставини, в незалежному реченні та навіть існують рідкісні випадки, коли «*que*» не використовується в суб'єктиві. Розглянемо кожний приклад детальніше.

Суб'єктив в підрядному реченні.

Subjonctif використовується, якщо в головному реченні стоять дієслова, які виражають:

1) бажання, такі як *vouloir, désirer, aimer, aimer mieux, préférer*

Nous voulons qu'elle soit heureuse. – Ми хочемо, щоб вона була щасливою.

Je veux que tu viennes avec moi. – Я хочу, щоб ти пішов зі мною.

J'espere qu'il ne soit pas malade. – Сподіваюся, він не хворий.

Il préfère qu'elle parte maintenant. – Він воліє, щоб вона пішла зараз.

2) наказ чи заборона: *exiger, ordonner* та ін..

J'exige que tu me dises la vérité. – Я вимагаю, щоб ти сказав мені правду.

3) невпевненість, страх, такі як *avoir peur, craindre*:

On craint que vous ne puissiez pas part. – Ми боїмося, ви не можете втекти.

J'ai peur qu'il nereviennne pas. – Боюся, він не повернеться.

4) почуття мовця, такі як *regretter, aloir mieux, être content, surprise, sûr, certain (-//-), persuadé*:

Il vaut mieux que tu restes chez toi. – Тобі краще залишитися вдома.

Je suis content que vous les aimiez. – Я рада, що вони вам сподобалися.

5) також після безособових зворотів *il faut que, il n'est pas sûr que*:

Il faut que tu viennes à l'heure.. – Ти маєш прийти вчасно.

6) після дієслів *croire, penser, affirmer, prétendre, trouver, se souvenir* тощо використаних у питальній або заперечній формі.

Ils croient que Luc peut le faire. – Вони вірять, що Люк може це зробити.

Але *Ils necroient pas que Martha puisse le faire.* – Вони не вірять, що Марта зможе це зробити.

Відносні підрядні.

1) є *un/une*, наприклад:

Je cherche une personne qui sache le français. – Я шукаю людину, яка б володіла французькою.

Але можна сказати і

Je cherche une personne qui sait le français.

Тоді речення перекладатиметься як «Шукаю людину, яка володіє французькою».

Connais-tu un hôtel qui soit calme? – Ти знаєш готель, де було б тихо (який був би тихим)?

2) є прикметник у вищому ступені, такі як *le meilleur* або вирази *le seul, l'unique, le premier le dernier*.

C'est la seule qui ait répondu à mon invitation. – Вона єдина, хто відповів на моє запрошення.

C'est le meilleur livre j'ai pu trouver. – Це найкраща книга, яку я зміг знайти.

3) невідомо дійова особа – використовуються такі вирази, як *personne, peu de, rien, quelque chose* тощо:

Je ne connais personne qui puisse réussir ce travail. – Я не знаю нікого, хто міг би досягти успіху в цій роботі.

Il n'y a rien que nous puissions faire. – Ми нічого не можемо зробити (Немає нічого, що ми могли б зробити).

J'aimerais inventer quelque chose qui fasse une différence. – Я хотів би придумати щось, що могло б щось змінити.

Підрядні обставини.

Застосовується після деяких сполучників чи сполучних речень.

- із значення часу: *avant que* – перш ніж;
- з висловленням причини: *non que* – не тому що; не те щоб;
- із значення мети: *pour que* – для того щоб;
- з вираженням слідства: *trop ... pour que* – занадто ... щоб;
- що виражають образ дії: *sans que* – отже; без того, щоб;
- з вираженням умови: *à condition que* – за умови, якщо;
- зі значенням поступу: *bien que* – хоч; попри те що.

Сюбжонктив в незалежному реченні.

Тут сюбжонктиву застосовується для позначення:

1) наказу чи заборони, наприклад,

Que je ne vous entende plus! – Щоб я вас більше не чув!

2) поступки чи умови, наприклад,

Qu'ils fassent ce qu'ils veulent. – Нехай роблять, що хочуть.

Рідкісні випадки, коли «que» не використовується в субжонктиві.

Que не використовується в умовному способі:

1) з деякими стійкими виразами у третій особі. Наприклад:

– *Dieu vous garde!* – *Хай береже вас Бог!*

– *fasse le ciel que..., plaise au ciel (à Dieu) que..., Dieu veuille que...* (= *дай Бог/дасть Бог...*);

– *Dieu vous garde!* – *Нехай береже вас Бог!*

– *Grand bien lui fasse!* - *Бажаю успіху! Ну і на здоров'я!*

– *vive / vivent* – *Слава!*

– *n'en déplaise à qn* – *не ображайся, але...;*

– *coûte que coûte* – *за будь-якою ціну;*

– *vaille que vaille* – *ризикувати;*

– *ainsi soit-il* – *нехай буде так;*

– *advienne que pourra* – *хай буде, що;*

– *soit dit en passant* – *до речі;*

– *entre nous soit dit* – *між нами кажучи;*

– *sauve qui peut* – *рятуйся, хто може;*

– *soit / soient* – *нехай / добре;*

2) з дієсловом **pouvoir**, при використанні його у значенні «нехай» або «аби тільки», лише на письмі:

Puissiez-vous ne jamais vous repentir de cette imprudence! – *Нехай вам ніколи не доведеться каятися в цій безрозсудності!*

3) у відносних підрядних використовується не **que**, а **qui**. Про це вже зазначалося раніше.

2.4. Використання субжонктиву в питальній формі

У більшості граматик сучасної французької мови, у тому числі й у найавторитетніших, питання використання субжонктиву в питальній формі

приділяється мало місця; важко не погодитися з думкою, висловленою одним із користувачів одного з мовних інтернет-форумів: «Спеціалісти особливо дискретні в питанні вибору субжонктиву в питальних реченнях, і я думаю, що кожен відчує нюанси по-своєму» [46]. Так, у знаменитому довіднику Гревісса–Гуса «Le Bon Usage» мало і досить туманно вказується, що вживання індикативу після дієслів судження можливе, якщо необхідно наголосити на реальності дії; вживання індикативу також можливе з метою передати відсутні в субжонктиві тимчасові нюанси, особливо якщо мовець хоче уникнути використання *imparfait* і *plus-que-parfait du subjonctif* [47, с. 1458]. Небагатослівна граматика Ріжеля–Пелла–Ріуля, яка витримала безліч перевидань. У ній говориться, що у разі вживання індикативу після дієслова *croire* у питальній (і запереченій) формі йдеться про «ймовірний процес», тоді як субжонктив «призупиняє свою цінність істини всупереч індикативу» [65, с. 324-325]. Очевидно, це слід розуміти так, що, вживаючи у питанні індикатив, мовець вірить у можливість настання факту, що описується в підрядному, а у разі вживання субжонктиву заперечує його.

У менш ґрунтовних французьких граматиц цьому питанню зовсім не приділяється уваги або ж відводиться мізерно мало місця. Так, відсутня ця тема в таких популярних граматиках, як *Bescherelle* [39] та *Maisonnette* Н. [59], а в граматиці видавництва «Ларусс» лише вказується, що у підрядних, які залежать від дієслів і висловлювань у запитальній формі, часто вживається субжонктив [45, с. 136]. В авторитетній граматиці М. М. Штейнберг досить скупо зазначається, що після дієслів *croire*, *penser*, *trouver* і *dire* вживається субжонктив у разі, якщо фраза містить відтінок сумніву [35, с. 199]. В інших граматиках взагалі наказується вживати субжонктив завжди, коли дієслова типу *croire* стоять у запитальній формі [2, с. 183, 288]. Відсутня ця тема і в іншій граматиці – теоретичній граматиці В. Гака [7]. Лише у граматиці Реферовської–Васильєвій цьому питанню приділяється увага і висловлюється цікава думка, а саме: якщо в підрядному питальному реченні стоїть індикатив, то запитувача цікавить саме зміст підрядного; якщо ж у підрядному вжито

сюбжонктив, то у фокусі питання знаходиться головне речення [26, с. 243]. Іншими словами, вживаючи індикатив, мовець хоче дізнатися про існування чи неіснування будь-якого факту, використовуючи ж сюбжонктив, він швидше хоче з'ясувати думку співрозмовника з приводу цього факту. Автори граматики також зазначають, що на вибір способу може впливати ставлення мовця до змісту підрядного; так, мовець може використати сюбжонктив, якщо не бажає приймати факт, що повідомляється в підрядному [26, с. 245].

На відміну від граматик, безліч досліджень в області способів так чи інакше торкаються досліджуваного нами питання. Зупинимось лише на кількох роботах. Приміром, у своїй книзі «Функціональний аналіз способів» М.К. Сабанєєва стверджує, що найчастіше форма питання куди важливіша за його зміст. Так, у питанні, сформульованому без інверсії (*Vous croyez que...?*) можливе вживання лише індикативу, у питаннях же з інверсією можливі обидва способи, при цьому вибір на користь одного чи іншого часто не пов'язаний «з якимось особливим відтінком загального змісту висловлювання і є не випадковим [27, с. 76-77]. На думку автора монографії, сюбжонктив у питаннях з дієсловами типу *croire* (побудованих з інверсією) закономірний: такі питання являють собою «спробу або спосіб наблизитися до знання про дійсність»; «думка адресата мови є мовця джерелом відомостей про факт, укладений в підрядному» [27, с. 76]. Оскільки це питання є запитом про інформацію, то зміст підрядного не затверджується мовцем, тому вживання сюбжонктиву логічне.

У статті Л. Абуда також наголошується, що сюбжонктив після дієслів типу *croire* можливий лише у разі використання інверсії. Позиція дослідника подібна до думки М.К. Сабанєєвої, саме: він також вважає, що питання, побудоване із сюбжонктивом, об'єктивніше, тобто, не передбачає заздалегідь ні стверджувальної, ні заперечної відповіді. У разі вживання індикативу, на думку дослідника, мовець не так хоче дізнатися про стан справ, скільки з'ясувати, чи вірить його співрозмовник так само, як і він, в істинність змісту підрядного [36, с. 19].

Фактично протилежної позиції дотримується датський вчений Х. Нельке. У своїй присвяченій субжонктиву розгорнутій статті він ще в далекому 1985 р. стверджував, що, навпаки, питання, побудоване з індикативом після дієслів типу *croire*, є запитом про інформацію, тоді як, використовуючи субжонктиву, мовець хоче з'ясувати, чи вірить його співрозмовник у зміст підрядного. Інакше кажучи, вираз «*Croyez-vous qu'il faut travailler demain?*» практично еквівалентна «*Faut-il travailler demain, selon vous?*», тоді як «*Croyez-vous qu'il faille travailler demain?*» мало відрізняється за змістом від «*Croyez-vous vraiment qu'il faille travailler demain?*» (В останньому виразі з *vraiment* використання індикативу, мабуть, неможливо) [64, с. 63-64].

Дещо під іншим кутом розглядає це питання О. Суте. Він не вважає варіант питання ні з індикативом, ні із субжонктивом об'єктивним запитом про інформацію. Вчений висловлює припущення про те, що зазвичай вживання індикативу після дієслів *penser/croire* у формі запитання означає, що сам мовець вважає істинним те, про що запитує співрозмовника. І навпаки, якби, наприклад, священик раптом запитав людини перед хрещенням: «*Croyez-vous que Jésus soit ressuscité des morts?* замість *...est ressuscité des morts?*», це означало б, що сам священик у це не вірить, що, за словами автора, було б дуже прикро [71, с. 81]. Так само інтерпретує цей приклад і І. Дресер [42, с. 125]: священик, за його словами, в цьому випадку вживає індикатив, тому що дотримується релігійної доктрини, згідно з якою воскресіння Христа є незаперечною істиною.

Цікаві також думки інтернет-користувачів, висловлені у відповідь на запитання одного з учасників форуму про вибір між індикативом та субжонктивом у питаннях з дієсловом *croire*. Так, на думку одного з користувачів, ключ до розуміння вибору способу полягає у ступені впевненості/сумніву у змісті підрядного. Запитуючи «*Croyez-vous qu'il fera beau demain*», мовець, хоч і ставить запитання, сам вважає, що швидше за все

погода завтра буде хороша, тоді як при розбудові питання «*Croyez-vous qu'il fasse beau demain?*» мовець у цьому сумнівається [46].

Висновки до Розділу 2

Отже, після аналізу найбільш відомих теорій про сутність субжонктиву та його особливостей ми можемо погодитися з тими, що питання про специфіку його вживання у французькій мові полягає в граматичній семантиці цього способу. Зазначимо також, що проблеми, пов'язані з умовним способом у французькій мові повинні розглядатися виходячи зі співвідношення конкуруючих форм субжонктиву та індикативу. Природа відмінності часів усередині парадигми самого умовного способу теж має братися до уваги при його дослідженні.

Основні думки з питання про вибір способу після дієслів типу *croire* у формі запитання можна розділити на три групи:

- питання з індикативом є нейтральним запитом про інформацію, а питання із субжонктивом – скоріше запитом про думку співрозмовника щодо змісту підрядного;
- питання з субжонктивом є нейтральним запитом про інформацію, тоді як питання з індикативом швидше наголошує на думці співрозмовника про зміст підрядного;
- використовуючи індикатив, мовець впевнений в істинності змісту підрядного, а використовуючи субжонктив, навпаки, у ній сумнівається.

РОЗДІЛ 3. ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ РЕЧЕНЬ ІЗ СЮБЖОНКТИВОМ У СУЧАСНОМУ ФРАНЦУЗЬКОМУ МЕДІАДИСКУРСІ

3.1. Семантичні особливості функціонування субжонктиву у франкомовному ЗМІ

Матеріалом аналізу слугували статті відомих французьких журналів та газет за період від 2015 до 2022, а саме:

- Challenge^s – [C] <https://www.challenges.fr/>
- Le Figaro – [F] <https://www.lefigaro.fr/>
- Libération – [L] <https://www.liberation.fr/>
- Le Monde – [M] <https://www.lemonde.fr/>

Методом суцільної вибірки було встановлено низку статей, які містили різноманітні форми субжонктив. Семантичний аналіз надав можливість з'ясувати, що найчастіше субжонктив застосовується після дієслів почуття (радість, гнів, смуток, горе тощо), як-от:

- *être fier;*
- *c'est triste;*
- *être triste;*
- *être accablé;*
- *être déçu;*
- *être désolé;*
- *être chagriné;*
- *être mécontent;*
- *être ravi;*
- *être heureux;*
- *être content;*
- *être fâché;*
- *être irrité;*

- *être furieux*;
- *être offensé*;
- *être étonné*;
- *je trouve + adjectif*;
- *être frappé*;
- *être angoissé*;
- *avoir peur, craindre* тощо.

А також у «сполучникових підрядних реченнях (які є об'єктивним доповненням головного дієслова, від якого вони залежать) після дієслів, що виражають волю, сумнів, невпевненість, прохання, наказ, жаль або просто погляд» [53, с.132].

Можна помітити, що в сучасних газетах автори дотримуються правил вживання субжонктиву після дієслів почуття. Таким чином, ми зустрічаємо в пресі кілька прикладів регулярного вживання субжонктиву:

« *Je suis très **fier que** Correns **soit** le village avec le taux de vote pour le RN le plus bas de mon coin du Var* » [L].

« *Aux Trans Musicales de Rennes, des festivaliers masqués mais **heureux que** le festival **ait lieu*** » [F].

« *Tour de France: « Je suis **content que** le Tour se **termine** », souffle Pinot* » [F].

« *Après, je n'étais pas trop dedans. Je suis **content que** le Tour se **finisse*** » [F].

« *Mercato: « Très **content que** ce **soit terminé**. C'est du grand n'importe quoi », lance Bruno Genesisio* » [F].

« *Le Bélarus **furieux que** Moody's **l'ait** déclaré en défaut de paiement* » [F].

« *Roselyne Bachelot **s'étonne que** les pénis **rétrécissent...*** » [F].

« *Une propriétaire **s'étonne que** des locataires **veulent** prendre des douches* » [F].

« *Noël Le Graët **trouve que** la condamnation envers Brandao **est sévère*** » [F].

« *D'écho en coïncidence, l'écrivain va remonter à la source, l'angoisse d'un*

enfant qui a peur qu'on l'abandonne dans la maison vide. Comment ne pas penser que se trouve là la source du travail et de l'art modianesque? » [L].

« On parlait de faire des économies et d'en finir avec les abus dans les prestations sociales, soupire-t-il, et les gens ont eu peur que l'on s'attaque au RSA » [M].

« Cette offre a toujours été sur la table. On n'a cessé de la proposer, et je suis très heureux que le Parquet l'ait enfin acceptée » [F].

Також в підрядних обставини часу, сьубжонктив вводиться за допомогою конструкцій *jusqu'à ce que, avant que, en attendant que*, наприклад:

« L'artiste française d'origine américaine, qui entrera au Panthéon le 30 novembre, avait adopté douze enfants du monde entier. Pour eux, elle avait fait d'un hameau périgourdin la « capitale de la fraternité ». Jusqu'à ce que ses créanciers l'obligent à vendre » [M].

« Budget de la Sécurité sociale 2023 : Yaël Braun-Pivet appelle à « laisser le temps au débat » avant que le gouvernement ne recoure au 49.3 » [M].

« Affaires familiales « Jane par Charlotte », avant que la mère ne se retire » [L].

« Avant que ma fille commence ici, je ne savais pas qu'elle connaissait les couleurs » [L].

Проаналізувавши статті сучасної преси, можна помітити тенденцію до того, що сьубжонктив дуже часто уникають і замінюють індикативом зазвичай в статтях про політику.

« Pour Enrico Letta, «il faut former les étudiants à la gestion des crises [M].

« Pour nous, UMP, UDI, MoDem (...) il nous faut désormais intégrer la nécessité de l'union dès le premier tour, parce que sinon, bien entendu, on passe à la trappe dès le premier tour », a-t-il assuré » [F].

Але з іншого боку, ми дуже часто зустрічаємо сьубжонктив у культурологічних статтях і особливо в роздумах журналістів чи читачів, де особисте ставлення виявляється за допомогою дієслів і словосполучень, що виражають почуття.

З наступного прикладу можна стверджувати, що суб'єктив замінено на теперішній час, щоб привернути увагу читачів, і що це використання є досить поширеним у статтях з роздумами та інтерв'ю, де автор висловлює свою думку експресивним способом.

« *Croyez-vous que le PS va éclater?* » [F].

З вивчених статей можна було побачити, що суб'єктив суворо дотримується цих дієслівних конструкцій і граматичні правила вживання суб'єктиву майже завжди дотримуються. Розглянемо його використання на діаграмі (Додаток А).

Проаналізувавши дану діаграму, можна зробити такі висновки:

1. Суб'єктив після дієслів почуття (радість, горе, смуток...) – 38%.
2. Суб'єктив в препозиції до підрядних обставини умови та поступу 15%.
3. Суб'єктив замінений іншими формами дієслова – 14%.
4. Суб'єктив після певних дієслівних словосполучень – 13%.
5. Суб'єктив в препозиції до підрядних обставини часу – 11%.
6. Суб'єктив в препозиції до підрядних обставини мети – 9%.

Отже, наявний суб'єктив у французькій пресі в більшості випадках виражається за допомогою дієслів почуття (38%), майже стільки ж (35%) виражено в препозиції до обставини (умови, поступу, часу та мети); лише 13% застосовують суб'єктив після певних дієслівних словосполучень. Але слід підкреслити, що цілих 14% – це приклади, коли суб'єктив замінений іншими формами дієслова.

3.2. Структурна організація речень із суб'єктивом у французьких ЗМІ

Попри те, що вживанню індикативу/суб'єктиву у французькій мові присвячено безліч робіт, за словами П. Амсілі та Ф. Гіда, практично не існує досліджень, в яких би розглядалися фактори, що впливають на вибір способу дії в питальних та заперечних підрядних реченнях [37, с. 6].

Дієслова *croire, penser* і *trouver* у формі запитання зустрічаються на шпальтах газети як у діалогічній, так і в монологічній мові.

Переважає більшість питань у ситуації інтерв'ю будується за допомогою інверсії, наприклад:

« *Pensez-vous que la Grèce **doit** salir de la zone euro?* » [M].

« *Croyez-vous que des révoltes **puissent** se produire dans les régions de la fédération russe les plus touchées par la crise?* » [M].

Іноді питання може бути побудоване з запереченням, наприклад:

« *Nie **croyez-vous pas** que, de manière générale, il y a un fossé grandissant entre besoin de justice – qui est un impératif moral exprimé par les citoyens – et le droit tout court – qui n'est que pure technique réservée à ses praticiens?* » [M].

Навіть побіжний погляд на зібраний корпус прикладів показує, що на сайті французької газети «Le Monde» після дієслів *croire/penser/trouver* у питальній формі індикатив та суб'єктив використовуються нарізно; іноді зустрічається і кондиціонал. Попри те, що користувачі мовного форуму *Etudes littéraires* розглядають кондиціонал як один із можливих варіантів у триаді: *Crois-tu qu'il **FERA** beau demain? / ...qu'il **FERAIT** beau demain? / ...qu'il **FASSE** beau demain?* [Etudes littéraires] (умова при цьому відсутня), матеріал дослідження показує, що майже завжди при вживанні кондиціоналу йдеться про експліцитно або імпліцитно виражену умову, наприклад:

« *I européenne et internationale qu'aucune autre. Croyez-vous que nous y serions parvenus sans l'intégration européenne et le soutien politique actif de nos gouvernements?* » [M].

« *Croyez-vous que la chancelière aurait appelé un pape italien ou argentin dans les mêmes circonstances?* » [M].

« *Imaginez qu'il y ait un délégué à la fermeture du site Peugeot-Citroën d'Aulnay et qu'il vienne, avec tambours et trompettes, à la rencontre des gens dont il va supprimer le poste et l'outil de production. Croyez-vous qu'il serait le bienvenu?* » [M]. (У всіх прикладах умова підкреслена).

Набагато складніше справа з вибором між індикативом і сюбжонктивом. Чи ховається за вибором способу інтенція мовця, чи він випадковий? І – повертаючись до написаного вище – який із двох способів використовується в нейтральному запиті про інформацію? Обмовимося, що про вибір між індикативом / сюбжонктивом не йдеться у заперечних питаннях, де завжди використовується лише індикатив (як зазначає Л. Абуда, у разі заперечення і питання хіба що анулюють одне одного [36, с. 20]).

Припускають, що індикатив у подібних випадках, принаймні іноді, може бути показником нейтральності питання: не випадково низка інтернет-ЗМІ (зокрема «Le Monde», що вивчається нами) принципово використовує в опитуваннях громадської думки тільки індикатив. При цьому низка газет і журналів, навпаки, поперемінно використовує в опитуваннях індикатив і сюбжонктив – на нашу думку, ніби нагадуючи читачам правильну відповідь. Однак, це не стосується газети «Le Monde». В інтерв'ю та інтернет-чатах з гостями редакції в газеті зустрічаються як індикатив, так і сюбжонктив. Цікаво, втім, що частота використання способів цих двох «жанрах» неоднакова: якщо у питаннях користувачів майже однаково часто використовуються індикатив і сюбжонктив, то професійні журналісти явно тяжіють до індикативу. Звісно ж, що це може бути проявом прагнення нейтральності, до ненав'язування співрозмовнику тієї чи іншої відповіді. Так, наприклад, думається, що, якби журналіст використав сюбжонктив у наступному питанні: *Pensez-vous que la société algérienne est prête à ouvrir un débat sur ce passé douloureux?*, це могло б означати, що він сам сумнівається у готовності алжирського суспільства до дебатів про його минуле, а висловлювати свою думку – не справа газетного журналіста: його мета – дізнатися думку інтерв'ююваного, а не поділитися з своїм читачем. Та ж ситуація має місце у наступному випадку: *Croyez-vous que l'Allemagne récupérera l'argent des prêts faits à la Grèce?* Характерно, що відповідь при цьому може бути будь-якою: як позитивною, так і негативною (у наших прикладах, відповідно: *La société commence à aller vers l'apaisement* (=так) і

*Non, crois au contraire. У той же час в наступному випадку: **Pensez-vous que la triche fasse inévitablement partie intégrante du sport professionnel de haut niveau?***

– Вживання субжонктива в питанні журналіста видається логічним: запитувачеві дуже не хочеться вірити в те, що сучасний спорт неможливий без шахрайства.

У наступному випадку журналіст за допомогою вживання субжонктиву також дозволяє собі висловити власну думку, а саме невпевненість у тому, що дзюдо може одного разу стати таким же популярним видом спорту, як теніс або футбол: ***Croyez-vous que le judo puisse atteindre un jour les sommets du tennis ou du football?***

Можливо, подібна «вільність» з боку журналіста пояснюється тим, що ця думка, ймовірно, поділяється переважною більшістю читачів газети, адже не секрет, що теніс і футбол мають набагато більшу кількість шанувальників, ніж дзюдо.

Водночас ще одне питання, адресоване іншому дзюдоїсту, побудоване з індикативом:

« Vous gagnez bien votre vie, chose rare pour un judoka. Trouvez-vous qu'il y a assez d'argent dans votre sport? » [M].

Слова «*chose rare pour un judoka*» вказують на переконаність журналіста в тому, що виступи дзюдоїстів зазвичай погано оплачуються. Проте прагнення об'єктивності (якщо згадати «тест з *vraiment*», запропонований Х. Нельке, питання із субжонктивом прозвучало б приблизно як «*Trouvez-vous vraiment qu'il y ait assez d'argent dans votre sport*» [M]. «Ви справді думаєте, що...?») змушує, на нашу думку, журналіста використати індикатив, а не субжонктив.

У репліках читачів, що задають через інтернет (в рамках інтернет-чатів на сайті газети) питання тим чи іншим гостям редакції, також часто використовується індикатив, наприклад:

« Phil: Le projet de « mariage homosexuel ». Croyez-vous que, pour éviter des tiraillements dans sa majorité, le gouvernement laissera la liberté de vote aux députés socialistes? » [M]. Або:

Alain: Croyez-vous que vos luttes sont « exportables » vers d'autres DOM, voire en métropole? » [M].

Через відсутність знань щодо переконань читачів газети, важко судити про те, чи намагаються вони, вживаючи індикатив, створити об'єктивний запит про інформацію або ж імпліцитно передають свою впевненість у настанні події, висловленої підрядним. Більш цікавий у цьому відношенні наступний приклад:

« Salvor: Pensez-vous, que les responsables politiques de gauche, ou les quelques de droite favorables au mariage pour tous, seront capables de se mobiliser pour la réforme? Par exemple en participant à la manifestation du 16 decembre? Jusqu'ici on les a peu entendus... » [M].

Тут автор питання начебто не впевнений у здібності політиків, які борються за «шлюб для всіх», мобілізуватися та брати участь у мітингу, адже досі їхня активність була мінімальною. Однак той, хто говорить, все ж таки вживає індикатив – можливо, щоб питання прозвучало нейтрально або оскільки воно все ж таки сподівається на позитивний результат справи.

Так само вживання індикативу в питанні: *«Visiteur: Pensez-vous que les lobbys pharmaceutiques ont tenté d'influencer le vote des députés européens qui aura lieu mardi 8 octobre à Strasbourg?» [M]*, які мають глибокий вплив на європейську енциклопедію? – можна пояснити як прагненням автора питання до об'єктивності, так і впевненістю запитуючого у всесильності фармацевтичних лобі (йдеться про лобі виробників електронних сигарет). Навпаки, вживання суб'єктиву в питанні цього чату: *«Pierre: Pensez-vous que votre position soit partagée à Bruxelles?» [M]*, – можна пояснити сумнівом того, що депутати Європарламенту, перебуваючи під сильним впливом тютюнового лобі, можуть у принципі розділити позицію автора інтерв'ю Б. Доценберга, пульмонолога та непримиренного борця з тютюнопалінням.

У наступному випадку автор після питання висловлює свої підстави вірити в настання події, вираженої в підрядному, – ймовірно, цим може пояснюватися вживання в даному випадку індикативу: *« Narodnaia: et la Russie*

à propos de la lutte contre le terrorisme? Moscou ayant déjà demandé à Washington de l'aider à assurer la sécurité lors des JO d'hiver de Sotchi? » [M].

За наступними прикладами добре видно, як на вибір способу впливає пресупозиція мовця, його переконання (виражені експліцитно або імпліцитно). У чаті з психіатром С. Тиссероном, присвяченому користі та шкоді телевізорів, комп'ютерів та інших гаджетів для дітей, матір'ю двох дітей було поставлене запитання:

*« Visiteur: Ma fille de quatre ans et même mon fils de deux ans et demi adorent dessiner avec des applications ou voir des dessins animés sur le smartphone de leur papa, selon les cas pendant quinze voire trente minutes. Ils se débrouillent comme des chefs pour passer d'une appli à une autre. Un des parents est constamment près d'eux dans tous les cas. **Pensez-vous que nous devons leur interdire, limiter au maximum l'accès au smartphone ou laisser faire si cela ne dure que trente minutes de suite?** » [M].*

Автор питання зовсім не переконана в необхідності вжити описаних дій (обмежити час поводження дітей зі смартфоном або зовсім позбавити їх); навпаки, вона виправдовується: *«адже це триває лише півгодини поспіль»*, – і хоче почути від співрозмовника заперечну відповідь на своє запитання. Звісно ж, що саме цим пояснюється вживання сюбжонктиву, а не індикатива в підрядному.

Схожа ситуація в питанні, заданому в межах іншого чату з С. Тиссерона: *« Toulouse: Nous montrons à notre fils de 22 mois qui nous le réclame deux petits dessins animés de 5 minutes Tchoupi avec des animaux et le commentons avec lui. **Pensez-vous que cela soit nuisible pour lui?** » [M].*

Автор питання турбується, чи не є, з погляду фахівця, показ мультфільмів його маленькому синові шкідливим для нього. Природно, ніякий батько не буде робити щодо дитини те, що він вважає завідомо шкідливим для його здоров'я. Тому мовець хоче почути заперечну відповідь, спростування від фахівця, і сюбжонктив в такому випадку передає це бажання. Якщо знову згадати «тест з *vraiment*» Нельке, то питання буде більш-менш еквівалентним:

Pensez-vous vraiment que cela soit nuisible pour lui? («Ви дійсно думаете, що...» або «Невже ви думаете, що...»). Зазначимо, що С. Тіссерон справді не переконує стурбованого батька:

« *Serge Tisseron: Tel que vous le décrivez, non pas du tout* » [М].

В межах прямої лінії, присвяченої взаєминам дітей та соціальних мереж, одним із читачів були поставлені наступні питання:

« *Jean-Charles G.: Ne trouvez-vous pas que les médias font une diabolisation de ces nouveaux réseaux de communication? Et pensez-vous que les contrôles parentaux soient une solution à ces réseaux sociaux, ou faut-il revenir à un rapport de confiance enfant-parents?* » [М].

У першому питанні індикатив використовується згідно з правилом, що забороняє використання субжонктиву в заперечних питаннях, як було зазначено вище. Вживання ж субжонктиву у другому питанні пояснити складніше: ми можемо лише припустити, що для того, аби уникнути згубного впливу соціальних мереж на дітей та підлітків, достатньо довірчих відносин із батьками та суворий батьківський контроль не потрібен – на це показує перше питання. Заперечне питання, як відомо, має на увазі стверджувальну відповідь [65, с. 401], перша частина висловлювання читача рівноцінна твердженню про те, що особисто він не згоден з демонізацією соціальних мереж у ЗМІ.

У наступному випадку автор питання також наводить свої підстави для сумнівів у змісті придаткових, що залежать від дієслів *penser* та *croire*. Очевидно, той, хто говорить, вірить у демократичний рух, очолюваний Ф. Байру, і не хоче думати про можливість його розколу:

« *David T. (Yvelines): Quoi qu'on en dise jeunes et motivés. Croyez-vous que ce Mouvement démocrate soit éphémère? Pensez-vous que son éclatement soit possible?* » [М].

Читач явно чекає від співрозмовника спростування висловлених у підрядних припущень (Ні, цей рух не є недовговічним. Ні, йому не загрожує розкол).

Важче пояснити вживання субжонктиву в наступному прикладі, де одна з читачок газети ставить питання Е. Азану, автору книги LQR (*Lingua Quintae Respublicae*).

« *La propagande du quotidien* »: *Rose des vents: Qu'est-ce qui vous a décidé à écrire et à publier LQR maintenant? Trouvez-vous que le formatage de la langue soit plus fort aujourd'hui qu'avant?* » [М].

Однак, очевидно, сам факт того, що читачка запитує про те, чому книга з'явилася саме сьогодні, вказує на її сумніви у вищому рівні «форматування» мови зараз у порівнянні з попереднім періодом.

Ми також можемо тільки припускати, що в пресуппозиції автора наступного питання – сумнів у тому, що протест бразильського середнього класу може вплинути на життя бідних верств населення країни:

« *Visiteur: Croyez-vous que cette indignation de la classe moyenne brésilienne puisse produire des effets pratiques sur la vie de la population pauvre des favelas ou du sertão [zone du Nordeste éloignée des centres urbains]?* » [М].

Проте вживання субжонктиву мовцем, підказує нам, що це так. Характерно, що співрозмовник підтверджує сумніви запитувача: «*Ces manifestations, a priori, ne sont pas destinées à régler leurs problèmes, même si la classe moyenne a tendance à les prendre en otages dans leurs revendications*» [М].

Таким чином, аналіз зібраного матеріалу дозволяє зробити такі висновки:

– журналісти та читачі газети «Le Monde» використовують різні способи, задаючи питання з дієсловами *croire* / *penser* / *trouver* своїм співрозмовникам: вони тяжіють до індикативу, тоді як користувачі мережі використовують як індикатив, так та субжонктив;

– для журналістів індикатив, мабуть, є ознакою нейтральності, символом ненав'язування своєї позиції співрозмовнику. Питання, побудовані з індикативом, є таким чином простими запитам про інформацію;

– для читачів газети, що беруть участь в інтернет-чатах із запрошеними до редакції співрозмовниками, вибір способу, мабуть, визначається їх

переконаннями: вживаючи сьобжонктив, який мовець показує, що сумнівається у змісті підрядного, що залежить від дієслова типу *croire* у питальній формі, дивує, що його співрозмовник може не поділяти цей сумнів; навпаки, він часто чекає від співрозмовника спростування висловленого у підрядному припущенні. Таким чином, побудований із сьобжонктивом питання *Croyez-vous que A = B?* близький до *Croyez-vous vraiment que A=B?* Питання з індикативом, задані читачами газети, мабуть, можна інтерпретувати подвійно: як нейтральні запити про інформацію або як свідчення впевненості мовця у змісті підрядного речення – точно визначити, яка з двох інтерпретацій ближче до істини, на підставі короткого питання не завжди є реальним.

Таким чином, можна погодитися з тими дослідниками, які вважають, що питання саме з індикативом, а не з сьобжонктивом є нейтральними запитами про інформацію; сьобжонктив показує ставлення мовця до змісту підрядного (у разі сумнів).

3.3 Функціональна дистрибуція *subjonctif/non-subjonctif* у французькому медіадискурсі

Найчастіше автори класичних граматик намагалися звести всі можливі функції сьобжонктиву до одного загального значення (вираз суб'єктивного ставлення, невпевненості у здійсненні дії тощо), тоді як деякі сучасні автори зовсім відмовляють *subjonctif* в будь-якій семантиці і схиляються до його синтагматичної обумовленості, крім деяких випадків, коли альтернатива *subjonctif/non-subjonctif* може впливати на значення висловлювання. На підставі накопиченого граматичного досвіду складаються списки сполучників, дієслів, безособових зворотів та іноді іменників, що зумовлюють появу *subjonctif* у залежних від нього підрядних реченнях.

1. Сполучники. В медіа корпусі існують коливання у виборі способу після сполучників часу та поступу. Так, після сполучника *après que* (після того, як) використовується тільки *subjonctif*, що є порушенням граматичної норми.

Ця тенденція в сучасній французькій мові була відзначена багатьма дослідниками (М. Ріжель, Ж.-К. Пелла та Р. Ріуль, М. Гревісс):

«*Comme par hasard Radagast le brun les retrouve dans la forêt just **après que** Gandalf ait parlé de lui*» [С].

Також було виявлено кілька прикладів з індикативом після сполучника *avant que* (до того як), що передбачає використання суб'єктиву. Така тенденція поки що не відзначалася жодним із авторів розглянутих нами робіт, тому ці вживання на цьому етапі мають статус помилки:

«*Un début peut être un peu trop long a mon goût **avant que** l'action n'apparaît*» [С].

У текстах друкованої преси зафіксовано два приклади з індикативом після сполучника *bien que* (хоча), що також є порушенням граматичної норми (М. Ріжель, Ж.-К. Пелла та Р. Ріуль, Р. Елуер, К. Туратьє). Обидва приклади зустрічаються у цитаті, яка не належить авторіві статті:

«***Bien que j'ai prouvé que** m'occupais autant et même un peu plus de l'enfant <...>, la juge decide qu'il est "préférable de ne pas rompre le lien avec la mère*» [С].

У прямій мові таких «помилочок» більше:

«*La banda son de Howard Shore est toujours autant magnifique, **ben qu'elle reprend** les principaux thèmes de SDA*» [С].

Цілком можливо, що такі контексти найближчим часом набудуть статусу актуальної граматичної тенденції в сучасній французькій мові.

2. Дієслова. У французькому медіадискурсу відзначається поява non-subjonctif після дієслів роздумів в заперечній формі і subjonctif після дієслова *espérer*. Використання non-subjonctif при дієсловах роздумів із запереченням не збігається зі суворою нормою, проте ця тенденція відзначається деякими граматистами. У текстах преси зустрічається лише два подібні приклади і до того ж у цитаті, яка не належить авторіві статті. У прямій мові відзначено 4 подібні контексти, у трьох з яких замість subjonctif вжито форми майбутнього часу та conditionnel, що збігається зі спостереженнями лінгвістів:

« *En conclusion, je ne crois pas que le film va faire l'unanimité* » [C].

« *Je ne pense pas qu'Hergé aurait apprécié le mélange de 3 albums* » [C].

У першому прикладі при заміні форми *futur proche* на *présent du subjonctif* зміст речення не змінюється. Другий приклад із використанням *conditionnel passé* можна інтерпретувати так: «Якби Ерже міг побачити те, що зробили з його книгами, то це йому б не сподобалося». При використанні *passé du subjonctif (ait apprécié)* зміст речення був би іншим: «Ерже побачив, що сталося, і передбачається, що йому не сподобалося». Таким чином, у певних контекстах використання саме *conditionnel*, а не *subjonctif* є необхідним для диференціації сенсу.

За суворою нормою зазначений в медіакорпусі дієслово *espérer* вимагає в підрядному реченні *indicatif*, але за аналогією з *vouloir* нерідко вживається з *subjonctif*. Ця тенденція відзначена багатьма авторами:

« *J'irai voir le 2ème volet, esperant que le tir soit corrigé...* » [C].

Однак в текстах друкованої преси *subjonctif* після дієслова *espérer* використовується вдвічі частіше, за *non-subjonctif*, а в прямій мові втричі рідше, тобто ненормоване мовлення слідує суворій граматичній нормі, ніж відредаговані тексти.

У прямій мові також було виявлено не зазначене у розглянутих нами роботах використання *subjonctif* після дієслівних зворотів *avoir le droit à ce que* (мати право на те, що) та *avoir l'impression que* (мати відчуття, що), а в відредагованих текстах преси – зафіксоване в дуже небагатьох роботах неодноразове використання *subjonctif* після *s'assurer* (пересвідчитися):

« *On meme le droit à ce qu'un personnage de l'histoire authentique soit, dans le film, un agent du FBI* » [C].

« *Les pays signataires devraient alors revoir leurs contrats de livraison d'armes à l'étranger afin de s'assurer notamment que les munitions ne soient pas utilisées en violation des droits de l'homme* » [C].

3. Безособові звороти. Набір безособових зворотів, після яких відмічені коливання у виборі способу, відрізняється залежно від мовлення.

Так, у текстах друкованої преси підтверджується актуальна тенденція в сучасній французькій мові, що вже відзначена деякими авторами (М. Гревісс, Г. Лажерквіст, Ж. Літкофф), щодо використання *subjonctif* після звороту *il est probable que* (ймовірно, що) та *indicatif* після *il semble que* (здається / складається враження, що), що суперечить суворій граматичній нормі:

« *Il est probable que les résultats des chercheurs français soient opposés aux experts européens* » [C].

« *Il semble qu'il avait bu ensuite dans des bars dans la journée, selon ses aveux en garde-à-vue* » [C].

У корпусі прямої мови саме ці звороти відсутні, вживання способів після інших безособових зворотів у ньому відповідає розпорядженням граматик.

Крім того, нами було виявлено систематичне вживання *subjonctif* після звороту *il y a fort à parier que* (можна тримати парі, що), не зазначеного у списках одиниць, що вимагають *subjonctif* у розглянутих нами зворотах:

« *Ce film est un petit bijou: il y a fort à parier qu'un réalisateur d'Hollywood achète les droits et fasse une adaptation aux USA* » [C].

4. Іменники. Серед іменників, що обумовлюють вживання *subjonctif* в підрядних, що залежать від них, в першу чергу слід відзначити зворот *le fait que* (той факт, що). Більшість граматик не згадує про нього при дослідженні способів, але деякі автори вказують на тенденцію переважного використання при ньому *subjonctif*. Частотність таких контекстів в обох корпусах дуже велика, при тому, що в текстах друкованої преси переважно використовується *non-subjonctif* (співвідношення *subjonctif* до *non-subjonctif* дорівнює 15:28), а в прямій мові ситуація зворотна (співвідношення *subjonctif* до *non-sub* 42:30).

« *Ensuite le scénario est bon mais trop survolé < ... > mais cela on le doit patet être au fait qu'il ait été réalisé par Spielberg* » [C].

Також *subjonctif* з'являється після іменника *l'idée que* (та думка що). Зазначимо, що ця одиниця розглядається лінгвістами набагато рідше, ніж *le fait que*. М. Гревіс відзначав, що *subjonctif* після цього іменника можливий, але

використовується вкрай рідко, що спростовується результатами підрахунків у межах наших медіакорпусу.

« *J'ai été voir ce film avec des a priori, car l'idée qu'un fleuron de la culture belge soit piqué par un cinéaste américain ne me plaisait pas trop* » [C].

Можливо, за принципом аналогії в прямій мові *subjonctif* зустрічається в конструкціях з іменниками *le problème est que* (проблема в тому що) і *la raison est que* (причина в тому що), що ніяк не фіксується у розглянутих нами роботах:

« *Le problema de "Le Hobbit" est qu'il soit sorti apr "Le Seigneur des Anneaux* » [C].

Підсумовуючи, можна стверджувати, що в нашому випадку немає принципової різниці у функціонуванні *subjonctif* та варіативності способів залежно від корпусу (пряма мова та відредагований текст). Можна відзначити також відносну «консервативність» у виборі способів і відносно невелику кількість «неправильних» вживань *subjonctif* в корпусі спонтанного письмового мовлення. У цьому типі дискурсу було виявлено також використання *imparfait du subjonctif*, що вписуються в рамки граматичної норми. Питання про інтерпретацію цих випадків (випадкове або навмисне вживання, людська функція) залишається відкритим.

Результати проведеного аналізу підтверджують гіпотези, що висуваються деякими дослідниками, принаймні про дві причини, що зумовлюють появу непередбаченої «строгої» граматичної нормою *subjonctif*. Це, по-перше, принцип аналогії (*subjonctif* після дієслова *espérer*, в конструкціях з *le problème* і *la raison*), по-друге - обмеженість функціонального діапазону даного способу, що змушує тих, хто говорить, використовувати форми майбутнього часу *indicatif* або ж форми *conditionnel*, в тих випадках, коли форми *subjonctif* не можуть передати всі необхідні семантичні відтінки.

Висновки до Розділу 3

Отже, на основі здійсненого аналізу французької преси щодо функціонування в ній субжонктиву, можна вивести такі висновки:

Можна підкреслити більшу консервативність в прямій мові, в деяких випадках ненормоване мовлення суворіше слідує граматичній нормі за відредаговані тексти (рідке застосування субжонктиву після дієслова *espérer*).

Існує певна кількість контекстів з використанням субжонктиву, які не були зазначені в граматиках, хоча частота таких прикладів низька: *s'assurer que, il y a à parier que* тощо.

В медіакорпусі вживається велика кількість форм субжонктиву в поступових конструкціях (*pour peu que, que ce soit, quel que, quoi que*).

Базуючись на аналізі французького медіакорпусу, можна підтвердити висунуті лінгвістами гіпотези щодо двох причин, які обумовлюють появу або відсутність субжонктиву в статтях французьких газет, особливо в прямій мові. Це, по-перше, принцип аналогії (субжонктив після дієслова *espérer*, в конструкції з іменником *le problème* та *la raison*), по-друге – обмеженість функціонального діапазону цього способу, що змушує мовця застосовувати форми майбутнього часу індикативу або форми кондиціоналу у тих випадках, коли форми субжонктиву не можуть передати усі необхідні семантичні відтінки.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Попри велику кількість робіт, присвячених значенню та функціонуванню субжонктиву у французькій мові, не існує однієї спільної думки про його семантику. Деякі дослідники припускають відсутність значення у субжонктиві до його синтагматичної обумовленості, крім деяких випадків, коли альтернатива *subjonctif/ non-subjonctif* може впливати на семантику висловлювання (наприклад, у підрядному відносному реченні).

При аналізі сполучників, що зумовлюють вживання *subjonctif*, ми можемо відзначити однакові тенденції коливання у виборі способу після сполучників часу та поступу. Після сполучника *après que* використовується субжонктив, що вже було відзначено багатьма дослідниками. У прямій мові відмічені приклади з індикативом після сполучника *avant que*, що можна вважати помилкою. У текстах друкованої преси зазначено два приклади з індикатором після сполучника *bien que*, причому обидва в цитаті, що не належить авторові статті. У прямій мові однієї п'ятої від усіх контекстів з цим сполучником відзначена форма *indicatif*, що свідчить про можливу граматичну тенденцію.

При аналізі дієслів, що зумовлюють вживання субжонктиву, ми можемо відзначити загальну для медійних текстів появу *non-subjonctif* після дієслів роздуму в заперечній формі. Однак у текстах преси воно зустрічається в цитаті, що не належить авторові статті, а в прямій мові зазначено лише 4 подібні контексти, в трьох з яких замість субжонктиву вжито форми майбутнього часу і *conditionnel*, що цілком відповідає рекомендаціям граматик, що вимагає після себе індикатив, але внаслідок своєї семантики нерідко обумовлює появу субжонктиву. Проте в текстах друкованої преси субжонктив використовується в два рази частіше за *non-subjonctif*, а в прямій мові в три рази рідше, що свідчить про більший консерватизм останньої, більш суворої наступної граматичної норми.

При аналізі безособових зворотів, що зумовлюють вживання сьобжонктив, ми можемо дійти невтішного висновку, що контексти з коливанням у виборі способу різняться залежно від типу мовлення. У текстах друкованої преси зазначені випадки вживання сьобжонктиву після звороту *il est probable que* і non-subjonctif після *il semble que*. У прямій мові таких зворотів не зазначено зовсім. Вживання способів після зворотів у нашому корпусі цілком відповідає описам граматик, крім звороту *il y a fort à parier que*, не зазначеного у розглянутих нами роботах, після якого в нашому корпусі слідує сьобжонктив.

При аналізі іменників, що обумовлюють вживання сьобжонктиву, варто відзначити іменник *le fait*. У корпусі друкованої преси після нього частіше зустрічається non-subjonctif, у прямій мові співвідношення зворотне. Незважаючи на те, що лінгвісти не цілком можуть пояснити цю функцію сьобжонктиву, така модель здається продуктивною, оскільки в прямій мові вживається сьобжонктив в конструкціях з *le problème* та *la raison*, і в медіакорпусі сьобжонктив з'являється після іменника *l'idée*.

Можна позначити загальні положення для медіатекстів: більшу частотність уступних конструкцій, мало прикладів використання сьобжонктиву в незалежних реченнях.

Безперечною особливістю прямої мови в межах нашого корпусу, що відрізняє її від редагованих текстів преси, є відсутність підрядних, що перебувають у препозиції по відношенню до головного та «вимагають» використання сьобжонктиву; альтернативні варіанти написання форм, що базуються на омофонії. Цікаво також наявність форм imparfait du subjonctif і навіть plus-que-parfait du subjonctif.

Результати проведеного аналізу підтверджують висунуті деякими дослідниками гіпотези про дві причин, що обумовлюють появу непередбачуваної «строгої» граматичної норми сьобжонктиву. Це, по-перше, принцип аналогії (сьобжонктив після дієслова *espérer*, в конструкціях з *le problème* і *la raison*), по-друге – обмеженість функціонального діапазону цього

способу, що вимагає мовців використовувати форму майбутнього часу індикативу або ж форми *conditionnel*, в тих випадках, коли форми субжонктиву можуть передавати всі необхідні семантичні відтінки.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Аристотель. Поэтика. Об искусстве поэзии, М.: Государственное издательство художественной литературы, 1957.- 184 с.
2. Атаманенко Н. П. Особливості вживання дієслівних часів у розмовній французькій мові Алжиру // *Мовні і концептуальні картини світу*. 2013. №. 46 (1). С. 106-112.
3. Бабушкин А.П. «Возможные миры» в семантическом пространстве языка. Воронеж: ВГУ, 2001. 86 с.
4. Баранцев Я. Актуальний стан використання imparfait du subjonctif у французькій мові. 2021. URL : <http://repository.sspu.sumy.ua/handle/123456789/10916> (дата звернення 01.10.2022)
5. Батракова С. Художественное воображение. В кн.: Виды искусства и современность. М., 1962.
6. Бритиков А.Ф. Проблемы изучения научной фантастики. Русская литература, 1980, № 1, с. 196–197. О поэтике научной фантастики см.: Неёлов Е. М. Волшебно-сказочные корни научной фантастики. Л., 1986.
7. Гак В.Г., Григорьев Б.Б. Теория и практика перевода. Французский язык. М.: Интердиалект+, 2003. 456 с.
8. Гете И. В. Собр. соч.: В 10-ти т. М., 1976, т. 2, с. 47.
9. Гуревич Л.С. Когнитивное пространство метакоммуникации (основы прагмасемантического изучения): автореф. дис. ... докт. филол. Наук. Воен. ун-т. М., 2011. 34 с.
10. Гуревич Л.С. О соотношении индивидуальных когнитивных пространств в процессе межкультурной коммуникации. *Вестник МГПУ*. Серия: Филология. Теория языка. Языковое образование. 2018. № 3 (31). С. 59-65.
11. Ерофеева Е. В. Речевые акты со значением предупреждения нежелательного действия в современном французском языке: автореф. дис...канд. филол. наук. М., 1997. 16 с.

12. Кіркковська І. С. Зони перетину та розбіжності окремих поняттєвих значень категорії футуральності в сучасній французькій мові.// *Філологічні студії*. 2021. Випуск 19. Том 2. С. 66-69.

13. Клименко О. С. Французький аномальний Subjonctif як механічна помилка щодо норми // *Лінгвістика*. 2012. №. 3 (1). С. 181-187.

14. Кретов А.А., Борискина О.О. Теория языковой категоризации: национальное языковое сознание сквозь призму криптокласса. Воронеж: Воронежский государственный университет, 2003. 211 с.

15. Лаухіна І. С., Побережник О. В. Застосування Présent du Subjonctif в системі дієслова сучасної французької мови.// *Проблеми лінгвістики й методики викладання мов у контексті входження України в європейський простір: матеріали I Міжнародної Інтернет-конференції*. 09 квітня 2020. Умань. С. 41-46.

16. Лионозова Е. И. Мотивы поведения как объект референции в диалоге: на материале английского и русского языков: дис. ... канд. филол. наук. М., 2010. 165 с.

17. Манн Ю. Художественная условность и время. Новый мир, 1963, № 1. С. 219.

18. Марузо Ж. Словарь лингвистических терминов. М.: Иностран. лит., 1960. 436 с.

19. Минова М.В. Сложноподчиненное вопросительное предложение с гипотетическим придаточным: грамматический, логико-семантический и функционально-прагматический аспекты (на материале французского и испанского языков): дис. ... канд. филол. наук. М., 2003. 199 с.

20. Нагорна М. Мовленнєва реалізація презенса сюбжонктивна в дієслівній системі сучасної французької мови // *Збірник наукових праць студентів та молодих учених (За матеріалами Всеукраїнської студентської науково-практичної Інтернет-конференції «Сучасні філологічні дослідження: традиції та інновації»*, 28 березня 2019 р.). Умань: Візаві, 2019. 353 с.– С. 220-225.

21. Негода К.: "Ad orbem per linguas. До світу через мови. Матеріали Міжнародної науково-практичної відеоконференції "Україна у транскультурному й мультимодальному світі", 25 травня 2022 року, Київ: Видавничий центр КНЛУ, 2022, С. 144-146.

22. Никольская Е.К., Гольденберг Т.Я. Грамматика французского языка. Изд. 3-е. М.: Высшая школа, 1974. 364 с.

23. Перкас Л.С. Семантико-синтаксический и прагматический аспекты сложноподчиненных предложений с союзом *si* в современном французском языке: автореф. дис. ... канд. филол. наук.. Иркутск, 2000. 15 с.

24. Платон и его эпоха. М., 1979, С. 58–82.

25. Попова Е.С. Маркеры ирреальности во французском языке. *Вестник Воронежского государственного университета*. Серия: Лингвистика и межкультурная коммуникация. 2007. №. 2-1. С. 50-57.

26. Реферовская Е.А. Теоретическая грамматика современного французского языка/ Е. А. Реферовская, А. К. Васильева. М.: Просвещение, 1982. 400 с. на фр. яз

27. Сабанеева М.К. Функциональный анализ наклонений в современном французском языке. Л., 1984. 104 с.

28. Серебрянников Б.А. Роль человеческого фактора в языке. Язык и мышление. М.: Наука, 1988. 242 с.

29. ФЭС – Философский энциклопедический словарь. М.: Советская Энциклопедия, 1989. 815 с.

30. Хализев В. Драма как явление искусства. М., 1978; и др.

31. Храковский В. С. Типология условных конструкций. СПб: РАН «Наука», 1998. 583 с.

32. Ховхун В.Г. Грамматика французского языка для студентов и школьников: Пособие. К.: ООО «ИП Логос-М», 2008. 384 с.

33. Цкитишвили Н. В. Условные предложения в современном испанском языке: дис.... канд. филол. наук. М., 1974. 153 с.

34. Шаршенова Р. М. Средства выражения условно-следственного отношения в английском и кыргызском языках: автореф. дис. ...канд. филол. наук. / Р. М. Шаршенова. Бишкек, 1991. 15 с.
35. Штейнберг Н.М. Грамматика французского языка. Л.: Просвещение, 1966. Ч. 1. 362 с.
36. Abouda L. Négation, Interrogation et Alternance Indicatif–Subjonctif // *French Language Studies*. 2002. № 12. P. 1-22.
37. Amsili P., Guida F. Vers une analyse factorielle de l’alternance indicatif/subjonctif]. URL : http://www.linguist.jussieu.fr/~amsili/papers/version_finale_cmlf14_19mar_2014.pdf (дата звернення 01.09.2022)
38. Austin J. L. Ifs and cans. *Philosophical Papers*. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press, 1961. P. 153-180.
39. Bescherelle. La grammaire pour tous. Hatier, 2006. 300 p.
40. Chevalier J.-C. Grammaire du français contemporain: références / J.-C. Chevalier, C. Blanche-Benveniste, M. Arrivé, J. Peytard. P.: Larousse, 1998. 496 p.
41. Comrie B. Conditionals: a typology/ Traugott E. Cl., Meulen ter A., Reilly J. S., Ferguson Ch. A. (eds.) On conditionals. Cambridge: Cambridge University Press, 1986. P. 77-99.
42. Cuq, P., Une introduction à la didactique de la grammaire en français langue étrangère. Paris: Didier, 1996.
43. De Cornulier B. Effets de sens. P.: Minuit, 1985. 212 p.
44. Dostie G. Etude sémantique de quatre connecteurs conditionnels: à condition que, pourvu que, en autant que et d’abord que. *Le Français Moderne*. 1987, vol. 55/ 3-4. P. 174-203.
45. Dubois J., Lagane R. Larousse Grammaire. Larousse, 2001. 192 p.
46. Etudes littéraires. URL: <http://www.etudes-litteraires.com/forum/topic2489-nuances-entre-le-subjonctif-et-lindicatif-dans-une-question.html> (дата звернення 10.10.2022)
47. Grevisse M., Goose A. Le Bon Usage. 14-me édition. De Boeck, 2007. 1600 p.

48. Gross M. Correspondance entre forme et sens. *Travaux de linguistique* № 46. 2003, p.145-158.
49. Guillaume G. *Leçons de linguistique*. URL: Les presses de l'Université Laval, 2018. www.jstor.org/stable/j.ctv1g24891 (дата звернення 10.10.222).
50. Guillaume G. *Temps et verbe: théorie des aspects, des modes et des temps; suivi de l'Architectonique du temps dans les langues classiques*. URL: <https://www.leslibraires.fr> (дата звернення 10.10.2022).
51. Haegeman L. Pragmatics Conditionals in English. *Foreign Linguistics*, 1984, t. XVIII/3-4. P. 485-502.
52. Haiman J. Constraints on the form and meaning of the protasis. Traugott E. Cl., Meulen ter A., Reilly J. S., Ferguson Ch. A. (eds.) *On conditionals*. Cambridge: Cambridge University Press, 1986. P. 215-227.
53. Kalinowska I. *Le verbe: modes et les temps* Grevisse langue française. Paris: Duculot, 2010.
54. Kovacci O. Modificadores de modalidad. *Estudios de Gramática Española*. Buenos Aires, 1986. P.89-102.
55. Lamíquiz V. *El contenido lingüístico. Del sistema al discurso*. Barcelona: Editorial Ariel, 1985. 304 p.
56. *Le Monde à l'envers, ou les déboires du subjonctif présent*. URL : <https://francaissansfautes.wordpress.com/author/ricatte123/> (дата звернення 10.10.2022)
57. Loraire L. *La variation modale dans les subordonnées à temps fini du français moderne*. Bern, 1998. 377 p.
58. Martin R. *Pour une logique du sens*. Paris, 1992. 268p
59. Maisonneuve H. *Vade-Mecum de la nouvelle grammaire*. CCDMD, 2002. 70 p.
60. Mæterlinck M. *L'Oiseau bleu* (Maeterlinck) Librairie Charpentier et Fasquelle, 1909. URL: <https://fr.wikisource.org/> (дата звернення 01.09.2022)
61. Montolío Durán E. *Si me lo permiten... Gramática y pragmática: sobre algunas estructuras condicionales regulativas en español*. Aproximaciones

pragmalingüísticas en español (Diálogos Hispánicos 12) / H. Haverkate, K. Hengeveld, G. Mulder (eds.). Amsterdam & Atlanta: Rodopi, 1993. P. 119-147.

62. Montolío Durán E. Las construcciones condicionales. *Gramática Descriptiva de la Lengua Española*. Vol. 3. Entre la oración y el discurso. Morfología. / Dirigida por I. Bosque y V. Demonte. Madrid: Real Academia Española, Colección Nebrija y Bello & Espasa Calpe, S.A., 1999. P. 3643-3737.

63. Nikolskaïa E.K., Goldenberg T. Y. Grammaire française / E.K. Nikolskaïa, T.Y. Goldenberg. M.: Высшая школа, 1982. 367 с.

64. Nølke H. Le subjonctif, fragments d'une théorie énonciative // *Langages*, 1985. V. 80, No. 20. P. 55-70.

65. Riegel M., Pellat J-C., Rioul R. Grammaire méthodique du français. PUF, 2004. 648 p.

66. Rousseau A. L'implication logique dans la description et l'organisation des phénomènes de subordination. Subordination-2. *CERLICO*. 1993. № 6. Rennes: Presses Universitaires de Rennes, 1993. P. 227-263.

67. Sartre J.-P. L'Imaginaire. Psychologie phénoménologique de l'imagination. P.: nrf, 1948. 246 p.

68. Searle J. Speech Acts. London & New York: Cambridge Univ. Press, 1970. 203 p.

69. Searle J. Indirect Speech Acts. *Syntax and Semantics*. Vol. 3: Speech Acts / P. Cole and J. L. Morgan (eds.). N.-Y.: Academic Press, 1975. P. 59-82.

70. Söhrman I. Las construcciones condicionales en castellano contemporáneo. UPPSALA: Acta Universitatis Upsaliensis, Studia Romanica Upsaliensia, № 48, 1991. 168 p.

71. Souter O. Le subjonctif en français. Paris, 2000. 161p.

72. Traugott E. Cl. Conditionals markers. *Iconicity in Syntax* / J. Haiman (ed.). Amsterdam: J. Benjamins, 1985. P. 289-307.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

[C] – Challenge^s. URL: <https://www.challenges.fr/> (дата звернення 01.10.2022)

[F] – Le Figaro. <https://www.lefigaro.fr/>(дата звернення 01.10.2022)

[L] –Libération. <https://www.liberation.fr/>(дата звернення 01.10.2022)

[M] – Le Monde. <https://www.lemonde.fr/>(дата звернення 01.10.2022)

ДОДАТКИ

Додаток А

Використання сюбжонктиву

